

K. ULVYDAS

ΙŠ LIETUVIŲ KALBOS PRIEVEIKSMIO TYRINĖJIMU

1. Paprastieji daugiskaitos įnagininko prieveiksmiai su -ais

§ 1. Baltų ir slavų kalbų įnagininko linksnis išsiskiria ypatingu aplinkybinių reikšmių gausumu. Tai lengvina šio linksnio prieveiksmėjimą. Aplinkybinių reikšmių gausumas ypač būdingas lietuvių kalbos įnagininko linksniui. Aplinkybinės reikšmės pasakomas daugiausia daiktavardžio įnagininku. Lietuvių kalboje įnagininkinių prieveiksmių tiek gausu ir taip dažnai jie vartojami, jog čia daiktavardžių įnagininko (ypač daugiskaitos) galūnę neretai būtų galima laikyti prieveiksmių daromąja priesaga (bent tais atvejais, kai šalia įnagininkinio prieveiksmio nebevarotojama atitinkamo daiktavardžio).

Idomu tai, kad lietuvių kalboje daugiskaitos įnagininkas aplinkybinių reikšmių gausumu ir prieveiksmėjimo tendencijomis nė kiek nenusileidžia vienaskaitos įnagininkui. Sustabarėjusių daugiskaitos įnagininko galūnę turinčių prieveiksmių pasitaiko daugiau, negu tų, kurie turi sustabarėjusių vienaskaitos įnagininko galūnę. Todėl kaip tik ir galima kalbėti apie daugiskaitos įnagininko sustabarėjusios galūnės didesnį priartėjimą prie prieveiksmių daromosios priesagos.

Įnagininko prieveiksmių, apskritai paėmus, lietuvių kalboje yra dvejopū: vieni jų kilę tiesiog iš įnagininko formų kaip prieveiksmėjimo rezultatas, kiti sudaryti su įnagininko galūne kaip priesaga pagal jau turimus prieveiksmių pavyzdžius. Griežtos ribos tarp vienų ir antrų neįmanoma išvesti. Apie priesaginę įnagininko prieveiksmių darybą tegalima kalbėti salygiškai, t.y. nepamirštant to, kad didelė jų dalis yra ne kas kita, kaip suprieveiksmėjusios daiktavardžio ar šiaip vardažodžio įnagininko formos. Įnagininko prieveiksmių darybos analizę sunku ar net neįmanoma atskirti nuo jų struktūros analizės.

§ 2. Įnagininko prieveiksmių pasiskirstymas pagal kamienus yra proporciniškas vardažodžių pasiskirstymui pagal kamienus: kuo dažnesni kurio kamieno vardažodžiai, tuo daugiau yra ir to kamieno prieveiksmių.

Sustabarėjusių daugiskaitos įnagininko galūnę turinčių prieveiksmių daryboje bei struktūroje produktyviausi bei dažniausiai pasitaiko šie kamienai: *a*, *ia*, *o* ir *io*. Iš jų ypatingu darybos intensyvumu ir vartosenos dažnumu pasižymi *o* kamienas, duodantis tiesiog ištisas serijas paprastą, priešdėlinių ir dvikamienių prieveiksmių. Iš visų kitų kamienų kiek didesniu produktyvumu ir paplitimu išsiskiria tik *é* kamienas. Ir pagaliau sustabarėjusių daugiskaitos įnagininko galūnę turinčių prieveiksmių daryboje bei struktūroje labai menkai tedalyvauja *i*, *u* ir *iu* kamienai. Beveik neatstovaujamas priebalsinis kamienas, kurio jau ir pačių daiktavardžių daugiskaitos įnagininko galūnė yra sutupusi su *i* kamieno daiktavardžių galūne.

§ 3. Čia pravartu pasakyti keletą pastabų dėl įnagininko prieveiksmių darybinės bei struktūrinės klasifikacijos.

Kaip jau galėjo paaiškėti iš įžanginių pastabų, tiriant įnagininko prieveiksmių darybą bei struktūrą, tikslina pirmiausia paskirstyti juos į du didžiulius būrius. Pirmajį tų būrių sudaro prieveiksmiai, santykiaujantys su vienaskaitos įnagininko forma, antrajį – prieveiksmiai, santykiaujantys su daugiskaitos įnagininko forma. Tokiu būdu pagal išorinį pavidalą iškyla vienaskaitos ir daugiskaitos įnagininko prieveiksmiai. Tik, suprantama, skaičiaus gramatinė kategorija prieveiksmui yra visiškai svetima, ji nevaidina čia absoliučiai jokio reikšminio vaidmens.

Toliau kiekvienas čia suminėtų būrių skirstytinas pagal tai, su kurio kamieno vardažodžiais santykiauja patys prieveiksmiai. Vadinas, galima kalbėti apie *a*, *ia*, *o*, *io* ir kitų kamienų vardažodžių vienaskaitos įnagininko prieveiksmius ir tokį pat kamienų vardažodžių daugiskaitos įnagininko prieveiksmius. Kadangi įnagininko prieveiksmiai santykiauja tiek su paprastaisiais, tiek su priešdėliniais, tiek su sudurtiniais vardažodžiais, tai kiekvieno kamieno viduje vėl skirtini paprastųjų, priešdėlinių ir sudurtinių vienaskaitos ir daugiskaitos įnagininko prieveiksmių būreliai.

Kamieninę įnagininko prieveiksmių klasifikaciją diktuoja pati analizuojamoji medžiaga. Tokią klasifikaciją kaip tik lemia glaudus įnagininko prieveiksmių darybinis bei struktūrinis ryšys su vardažodžiais, ypač su daiktavardžiais. Apskritai imant, visi su vardažodžių linksniais santykiaujantys prieveiksmiai lengviasiai duodasi darybiškai bei struktūriskai paskirstomi pagal rodiklius, būdingus toms kalbos dalims, iš kurių jie yra išriedėjė arba kurių pavyzdžiu jie sudaryti.

Dar reikia pridurti tai, kad įnagininko linksnio forma su prielinksniu gali sudaryti prieveiksmius, santykiaujančius su prielinksnių konstrukcijomis. Tokių prieveiksmių pagrindinis dėmuo (sustabarėjės įnagininko linksnis) savo ruožtu gali būti paprastas, priešdėlinis ar sudurtinis.

Kad skaitytojas galėtų susidaryti bent apytikrį su daugiskaitos įnagininko formomis santykiaujančių prieveiksmių darybos bei struktūros vaizdą, žemaiu pateikiamas vieno daugiskaitos įnagininko prieveiksmių būrelio darybinis bei struktūrinis aprašėlis su būtiniausiomis iliustracijomis, paimtomis tiek iš įvairių raštų, tiek iš tarmių. Prie šio būrelio priklauso paprastieji daugiskaitos įnagininko prieveiksmiai, santykiaujantys su paprastaisiais (priešdėlio neturinčiais) *a* kamieno vardažodžiais. Tai yra paprastieji daugiskaitos įnagininko prieveiksmiai su *-ais*.

Kaip šalia daugelio kitokių, taip ir šalia daugiskaitos įnagininko prieveiksmių pasitaiko tarpinių atvejų – pereinamujų formų, kurias reikia skirti nuo tikrų įnagininko prieveiksmių.

Paprastųjų daugiskaitos įnagininko prieveiksmių su *-ais* tyrimas parodė, jog šalia jų yra periferinių reišinių – periferinių žodžių, savo išorine forma sutampačių su tais prieveiksmiais, tačiau nesietinu arba labai atsargiai tesietinu su įnagininko formomis. Tokių periferinių žodžių galas *-ais* dažnai nieko bendra neturi arba labai maža ką bendra teturi su įnagininko galūne. Tas *-ais* tokiais atvejais dažniausiai yra ne kas kita, kaip dalelytė arba dalelyčių junginys, pasitaikantis ypač nekaitomuosiuose žodžiuose.

Aprašelyje nevengiama nei čia paminėtų pereinamujų formų, nei periferinių žodžių, nes kartu su jais geriau išryškėja tikri aprašomojo būrelio prieveiksmiai.

§ 4. Nagrinėjant *a* kamieno vardažodžių paprastąjį (nepriešdėliniu) daugiskaitos įnagininko prieveiksmių darybą, pirmiausia reikia pastebeti, kad šalia viškai sustabarėjusių formų kalboje turime didžiulę daugybę būdo, vietos, laiko ir kitų aplinkybių reikšmėmis vartojamų daugiskaitos įnagininko formų, įvairio-pai savykiaujančių su prieveiksmiais.

§ 5. Vienos tokių formų tebéra išlaikiusios aiškią objektinę reikšmę, ir su prieveiksmiais jas sieja vien aplinkybinės funkcijos bendrumas. Šios formos dar nerodo jokių semantinės izoliacijos žymių ir lengvai atskiriama nuo prieveiksmių. Jos aiškiai suvokiamos kaip daiktavardžio būdo (*gabalais*, *kekulais*, *lapais*, *lašais*, *pipirais*, *pluokštais*, *pūdais*, *skatikais*, *skreitais*, *šmotais*, *vilkais*, *želmenais*), vietos (*keliukais*, *pēdais*, *purvynais*), laiko (*metais*, *anais metais*, *tais pačiais metais*), tikslo (*savo reikalais*) ir kitoki įnagininkai.

Gabalais yra sukapotas cukrus (rš.). *Mėsos kekulais* lakstė. ŽemR₂ II 174. *Mano vargelis lapais* lapojo, šakoms šakojo. JabILP 86. *Prakaitas* nuo jo lašais varvėjo. JabILP 86. *Pasėjo pipirais*, išdygo skatikais, pražydo marčiomis, iškaršo mergomis (grikiai). JabILP 86. *Plaukai pluokštais* jam dulka. ŽemR₂ II 464. *Pūdais* nešiojo. ŽemR² II 253. *Skreitais* parsinešiojo ir prisikimšo maišelį po galvų pasidėti. ŽemR₂ II 115. *Žemes* biaurias teškina šmotais. Don. *Vilkais* kaukę. TŽ V 143. Iš jų trašos želmenais aplinkom išplūsta (Baran) JabILP 88.

Keliukais ginėme... niekur iš salis neleidome. ŽemR₂ II 236. *Pēdais* pradėjo vytis. TŽ V 127. *Ligi* kelių purvynais brisdamas greta vežimo, iš nekantrybės raižo tik ir raižo pavargusias kumeles. ŽemR₂ II 297. (Plg. taip pat objektinę reikšmę išlaikiusį įnagininką šonais kilmininko linksnį valdančiame junginyje abiem šonais Lkm, Rgv.)

Susitarė samdyties mergaites metais. ŽemR₂ II 166. Kad būtų žmoniškiau su manim elgesi, būčiau ten ir metais dirbusi. JabILP 82. (Plg. pasakymus *anais metais*, *kitais metais*, *tais pačiais metais*, *taikos metais*, *tarybinės santvarkos metais*, kur derinamieji ir nederinamieji pažyminiai dar labiau sustiprina įnagininko metais daiktavardinę reikšmę.)

I Kauną jis savo reikalais išvažiavo. JabILP 84. (Bet plg. *Mano šeimininkė...* i miestelį reikalais išėjusi. ŽemR₂ II 167, kur jau jausti be pažyminio vartojamo įnagininko reikalais nežymus objektinės reikšmės susilpnėjimas.)

§ 6. Kitų daiktavardžių daugiskaitos įnagininko objektinę reikšmę, kad ir išlikusi, tačiau jau yra kiek blukterėjusi. Todėl ne visada lengva tokias formas atriboti nuo prieveiksmių, nes jos dėl kalbos konteksto ir pagrindinių žodžių leksinės reikšmės jau dažnai yra atsidūrusios kone tarpinėje stadijoje tarp daiktavardžio įnagininkų ir prieveiksmių. Tokios pereiginės *a* kamieno formos taip pat vartojamos būdo (*būriukais*, *ciūgais* sl., plg. lenk. *cug*, vok. *Zug*, *kelmais*, *perkūnais*, *pulkais*, *tūntais*), vietos (*kraštais*, *rūožais*, *rūožtais*, *šmótais* sl., plg. lenk. *szmat*, „*gabalas*“), laiko (*rytais*, *vakarais*) ir kitomis aplinkybių reikšmėmis.

Vėjai kaip deginti degina, būriukais lytus!.. ŽemR₂ I 281. Baisu kiek kareivę – nutemę laukai, tik eina ciūgais. Ktk. Avelės eina per dirvas ciūgais. Kkl. *Perkūnais*, *kelmais* keikė. ŽemR₂ II 260. Ne po vieną – mes kritom pulkais. SNèrP II 276. (Plg. *tūntais*, „*gromadno*“ SD 66).

Kraštais palijo. Sv. *Kraštais* mišką riečia. TŽ V 128. *Rūožais* lyja. Ldvn, Kp. *Ruožais* geltonavo svérës, ruožais gulë drumsto vandens spalvos kviečiai, rausvomis ir violetinėmis dėmėmis iš aukštumas kopė pelkių augmenija. CvR VII 105.

Rúožtais... lyja. JabILP 80. *Šmotaus pašalusi* (pašalę). Krtn. *Šmotaus nė sėkla negrūžo.* ŽemR₂ I 399.

Rytais jis anksti pakyla, vakaraus tuo gula. JabILP 81. *Rytais ilgai po laukus vaikščiojo rūkas.* CvR VIII 164. *Vakaraus sodiečiai matydavo Stadalnyko Jurgi, bevaikščiojantį ežiomis.* CvR I 151. *Vakaraus už tai namie linksma, smagu...* ŽemR₂ II 373.

Plg. čia taip pat skaitvardžių įnagininkus *pirmais, antrais, šimtais, vienais ir pan.* sakiniuose: *Pirmais antrais skaičiuok!* (rš.); *Jie mirė šimtais, tūkstančiais* (TŽ V 107); *Girtas penkiais šešiais* (važiuoja), *o pagiriomis nė vienais* (JabILP 78).

§ 7. Dar kitos daiktavardžių daugiskaitos įnagininko formos kalbos kontekste išyja tiek apibendrintą ir abstrahuotą predikatyvinę arba būdo (*šmórais, šmuorais*), vietas (*šónais, tárpais*), laiko (*šórais, šúorais, tárpaiss, tropais* sl., plg. lenk. *trafem* „atsitiktinai, netikėtai“, vok. *sich treffen* „atsitikti“) aplinkybių reikšmę, kad visiškai nesunku ižiūrėti jų semantinio izoliavimosi nuo daiktavardžių žymes. Tokios įnagininko formos yra tarsi peržengusios tarpinę pakopą tarp daiktavardžių ir prieveiksmių ir tiek priartėjusios prie prieveiksmių, kad beveik nesiduoda nuo jų atribojamos.

Dažytas rūbas niekam nevertas: saulė padegino – ir nuėjo šmórais. Ktk. *Šmórais lyja.* Ldvn. *Sniegas užeina šmórais, ir vėl nebér.* Ds. *Ak ištisai nelyja – šmuorais užeina, nulyja.* Pg.

Sėsk *šónais* (šalia, greta). PnmR. *Šónais* dvi dienas lijo. Slm. *Šónais ir griaudžia, ir lyja.* Lp. *Tarpe to viso, prisiplojė prie stalo peiliui kiuto, tarpais ir šakutės maišosi.* ŽemR₂ III 216. *Arimai pilkuoja, rugiai vilnija, vasarojus ir dobilai žaliuoja, tarpais žalias lankos, upeliais, perkasais išraižytos.* ŽemR₂ II 469. *Tarpais pasėtos daržovės – batviniai, morkos, pupos...* ŽemR₂ I 251.

Šórais juokias, šórais verkia. Kp. *Nūnai jau šúorais palijo.* Lp. *Ir čia tarpais lyja.* Rd, VIkv. *Tropais ir kolonijoj* (vienkiemijoje) *žmonės aplranko, ale vis jau ne ulyčioj* (ne kaime). Vj.

§ 8. Tokiu būdu prieiname prie paprastųjų (nepriešdėlinių) *a* kamieno vardaždžių daugiskaitos įnagininko prieveiksmių, kurie vėl pagal savo darybos pobūdį ir polinkius, taip pat pagal sustabarėjimo laipsnį nėra vienodi. Tačiau, norint visa tai bent trumpai aptarti ir paaiškinti, reikia pirmiausia susipažinti su pačia konkrečia medžiaga tiek šnekamojoje, tiek rašomojoje kalboje, t. y. su pačiais prieveiksmiais, jų pagrindinėmis reikšmėmis, ir, kiek tatai padeda jų darybą bei struktūrą suprasti, su jų sakinine (tuo tarpu ne žanrine-stilistine) vartosena. Tuo tikslu čia ir pateikiama bent dalis iš įvairių šaltinių surankiotų pavyzdžių.

áiktais – „niekais, vėjais“: *Bitys jo aiktais išėjo.* J (LKŽ₁ I 37).

áitais „niekais, vėjais“: *Áitais éjo, áitais ir išėjo.* Lnkv; *Dirbau, dirbau, ir tas darbas áitais nuéjo.* Rm; *Áitais eina, išėjo.* Kp.

almais 1. „srautu“: *O, kad eina vanduo – almais, rumulais.* Trk; 2. „galvatrūkčiais, būriu“: *Almais puola vaikai praučis prieš pusryčius.* J.

ankstainais „(labai) anksti“: *Geras buvo vaikis, ryto metą ankstainais pašokęs liuoba nubègs prie arklių į lauką, pakylës, suvezës.* Šv.

ankstainintais „(labai) anksti“: *Tèvukas ankstainintais liuoba atsikels dar neprašvitus, pats pirmasis.* Šv.

ankstéinais „(labai) anksti“: Ko dabar atsibraižei (atsikélei) ankstéinais. Pgr; Ankstéinais kéliau, saulé dar negreit tekéjo. Kv; Ant rytoaus anksteinais pašokęs, Gumbas stačiai nudrožė pas Keselienės vaikų mokytojo Jurgio. ŽemR₂ II 15.

ankstélnais „(labai) anksti“: Atsikéliau ankstélnais, da gerai prieš aušrą. Vdk.

ankstérnais „(labai) anksti“ Vvr: Mes ši rytą ankstérnais atsikélém. Grg.

ankstienais „(labai) anksti“ Šv: Šeimyna šiandien ankstienais paréjo nuo darbo. J.

ařtimais „arti netoli, netolimais“, artymaīs „t. p.“: Ar néra čia ařtimais kalvio pasikausty? Rm. Artymaīs vežimus pasistatém (turguje...). Gs:

aukštyníkais „aukštynaikai, aukšteninkom“: Aukštyníkais guléti. Užv.

aukštyñais „aukštynaikai, aukšteninkom“: Jis guléjo aukštyñais. BsV 273.

baudaīs „niekais, vien ketinimais, žadais“ Šts, Krš, Užv: Baudeis, baudeis atvažiuoti, bet, matyt, taip b a u d a ī s ir nueis. Akm; Baudžiatés jau trečia savaité, bet aš manau, kad taip jums baudais ir ueis. Lž.

čēsais (čēsaīs) sl. „kartais“, plg. lenk. czasem „t. p.“: Čēsais sveikas, čēsais serga. Gs; Čēsaīs linksmas, čēsaīs nusiminęs. Gs¹.

dáiktais „vietomis“ Gs, Ldvn, Šd, RŽ 70 (daiktaīs): Daiktais jau sausa. Skr; Pyrago plutā dáiktais jau nuanglijus, apliek vandeniu. Skr; Dáiktais auga usnys, o dáiktais – ne. Vlkv; Dáiktais lyja, dáiktais žemė sausicka. Knv; Pas mus dáiktais ir gerų žemiu yra. Knv; Upē daiktaīs išdžiūvusi. K.

darmaīs sl. „veltui, dykai“, plg. lenk. darmo „t. p.“: Darmaīs ten nedirbs niekas. Pc.

davadaīs sl. „paklausais“, plg. lenk. dowód „iżodymas“: Dieveris davadaīs atjoja pas mus, t. y. paklausais kelio. J.

deřmaīs (plg. darmaīs) sl., „veltui, dykai“ Krtv: Deřmaīs dalindavo [drabužius]. Ktv.

dykaīs „veltui, dykai“: Dykaīs negausi. Gs.

dōlais sl. „niekais“ Ldvn, Krsn, plg. lenk. iść w dōl „prastēti, menkēti“: Šitiel šieno dōlais nuėjo! Rdm.

dürmaīs „tuoj iš paskos, įkandin, pridurmais, pridurmu“: Mums dürmaīs jie éjo. Pn.

dvynaīs „dvynai, po du (apie dvynus)“: Gera avis dvynaīs veda. Kp.

džiugais „būriais“: Eina žmonės džiugais. Mžš.

gratomais „greta“: Gratomis, gratomais stovēti. LKŽ III 522.

gratumais „greta“: Abudu gratumais stovējom. LKŽ III 522.

grečiumais „greta“ J II 469.

greitaīs „greitomis“: Darbas greitaīs bieso vertas. Ad.

gretais „greta“: Juodum gretais į svetlyčią įžengiant. TP 1881 38.

gretimaīs (gretýmai) „greta“: Petras gretimaīs stovéjo. Št; Stovi gretýmai. Jn; Gretymaīs pasibudavojo stubas. Gs.

gretómai „greta“: Bačkelės dvi sudėtos gretómai. Pln; Gretomais jaunos eglelės, skujų raudonais burbuleliais šakos apkibusios korulo. ŽemR₂ I 188.

¹ Kitais atvejais toji pati forma išvirsta modaliniu žodžiu: *Ar naturētum čēsais kokį rubliuką? Gs., Ar čēsais neturi avizų parduoti? Pn., Ar negali čēsais paskolinti pinigų? Ldvn.* Toliau plg. tos pat šaknies ir tos pat reikšmės modalinius žodžius čēsmais, čēsumais: *Čēsmais ar nepaémei mano peilio? Pn. Ar čēsumais nepasitaikė arklių matyt? Ěr.*

gretūmais „greta“: Gretūmais gyveno. Šts; Namai juju gretūmais stovi, t. y. gretē J; Vedums lovos gretumais buvo. Kal.

gretuomais „greta“: Tas susiedas gretuomais gyvena. Grg.

grīžalaīs „grīžtant, grīždamas“: Grīžalaīs važiavau. Als.

grīžulaīs „grīžtant, grīždamas“: Grīžulaīs, sugrīždamós važiavau. Š.

juokaīs 1. „juokaujant, ne iš tikrujų (būdo reikšme su papildomomis tikslu bei priežasties reikšmėmis)“: *Ar tu čia juokaīs taip darai, ar šyrai? Lp. Vyras ašaroms eit, o pati juokais. Šts; Aš tik juokais teip pasakiau. Sv; Mergaitės juokais erzina Domą. ŽemR₂ III 144; Greičiausiai jis juokais tai sakė, būdamas gerai nusiteikęs. CvR VIII 119². 2. „lengvai, be jokio vargo“: *Juokais gyvenimas praejo. Prn; Juokais žiema išėjo, be jokio speigo. Šts. 3. iš juoko (priežasties reikšme)“: Juokais alpti. Jabl; Visi leipo juokaīs. Lp; Būčia juokais apvirtęs. Šts; Jis žiūrėdamas juokais krinta. Vb; Juokais mirti. Jabl; Nė juokais neliausis, tokią pasaką kas skaitys. Šts; Juokais nesitverti. Ss; Akys jam žiba, lūpos juokais nesusičiaupia, ant vietas nenustovi, nenusėdi. ŽemR₂ III 139; Gali juokais numirti. B; Visi pasileido juokais. Jabl; Juokais prapliūpti. Jabl; Juokais trūkome. Šts; Vaikai, klausydami tos pasakos, net juokais virto. Jabl.**

káislais „niekais, vėjas“: Avys káislais išėjo. Als; Sūnus káislais išėjo. Slnt; Vaikai pradėjo káislais eiti, t. y. blogyn. J; Jo dukterys káislais nuėjo. Tl; Káislais žąsys išėjo. Ms; Darbas káislais išėjo. Trk.

káistais „tarpais, protarpiais, ne nuolatos“: Káistais tepadeda darbuoties vaikai, mokslus einantieji. Bržr.

kařtais „kai kada, kada-ne-kada“ SD 34, R, K, RŽ 70, Kp, Ps, Krtn: Kartais neprieteliai taipo pasislėpti numano, kad visur ieškodams juos atrast negalėsi. Don. Kartais ir vilkai moka pasirodyti meilūs. JablLP 81. Kartais kanopų klebetas nutildavo, kartais atsiliepdavo garsiai. CvR VIII 164. Kartais ir vanagas gegute užkukoja. VienP 149. Dundena ir sužabuoja kartais toluoj. TilBV 37³.

kebezdaīs „vieno galva kito kojos (gulint)“: Juodu guli kebezdaīs. Snt.

kepersaīs „striuoksint, kepersuojant“: Supančiotas arklys kepersaīs keper-savo. J.

keperzaīs „šuoliais“: Arklys keperzaīs bēga. J.

kevaldaīs (keveldaīs) „kūliais“: Kevaldaīs (kevaldaīs) nusirito. Vkš.

klupstinaīs „klupiniai, klupstomis“: Klebono šeimininkė vēl bēgo klupstinaīs (rš.).

krýžmaīs „kryžium, kryžiškai, kryžmiškai“: Kryžmaīs sudē(jo) rankas. Gs. Beskubėdama ji užėjo pēdus, sudētus kryžmais, o ju paunksmėje rado stovintį qasotį. BaltRn 18.

lýgmaīs „lygiom, lygiai“: Mano tēviškē mažne lýgmaīs eina su tēviške ano. J.

lýgumais „lygiom, lygiai“: Anie dabar jau lýgumais eit: nė katras nė katram nieko nepadarо. Šts. Vedu (mudu) dabar lýgumais (kortuojant). Slnt.

² Plg. ne (nebe) juokais „nejuokaujant, rimtai, iš tikrujų: Tuomet ne be juokais baldesi į duris. ŽemR₂ III 73; Smuklininkas jau ne juokais išikibo į vokietij. CvR V 66; Tada tai Kanopa patikėjo, kad ji ne juokais paleidžia namo. Gud-GuzKIT₁ II 21 Čereška ne juokais išsigando: o kas, jeigu panorės užeiti pats inžinierius ir pasitikrinti? BaltrPS 158.

³ Toliau plg. ta pačią formą, išvirtusią modaliniu žodžiu: Bene būsi kartais iš Telšių? Als; Vaitoška įtariamai pasižiūrėjo į san dėlininką, ar kartais ir šis nesugalvojo pasijuokti iš jo. BaltrPS 162.

mainaīs „ką nors mainant“ Kp, Vlkv, Rm, Vad, Jnšk: Tq arkli mainaīs gavo. Sv. Aš mainaīs arklius pakeisiu. Kal. Eikim mainaīs. Gs.

mostais „niekais“: Žadas mostais nuėjo (žadėjo ir neištesėjo). Slm.

ničkais (niekaīs Ldvn) „vėjais, aitais, padaukais“: Ničkais leidžia laiką. DLKŽ 500. Laiku pasēta, laiku viskas nuvalyta, niekur grūdelis niekais nenuėjo. ŽemR₂ IV 215. Niekais išmestas pinigas (rš.).

nuōstais „niekais“: Nuōstais éjo, nuōstais ir išéjo. LKŽ VIII 957.

opstrigais „piestu, šuoliais“: Jq nereikia užsikabyti, opstrigais į akis šoka. Gs.

pálparybais (párbarybais Slnt, páuparybais, plg. pauparýgais Ds) „niekais, vėjais, aitais (paprastai su veiksmažodžio eiti formomis“: Pálparybais eiti (nieko neveikti, tinginiauti). Grg, Pln, Sd; Tévai paskutinius jam pinigus siunčia, o jis sau eina páuparybais. Slnt.

piēstais „ant užpikalinių kojų“ Slč: Jo arklys... piestaiss stojasi. ŽemR₂ III 136.

pilnaīs „pilnu vežimu“: O kaip sekasi pilnaīs važiuoti? Alk.

plēšaīs „iš visų jėgų, veržiantis, plēšiantis“: Kol jauna, plēšaīs éjau pri darbo.

Trg.

pliupsaīs „visu būriu“: Pliupsaīs išvirtom pro duris. Trg.

pōstais sl „niekais, vėjais, aitais“ plg. lenk. pusty „tuščias“: Pōstais išéjo. Ms.

priešais 1. „prieš akis, priešakyje (vietos reikšme)“ DLKŽ 623, Rž, LsL 177: Priešais tarytum didžiausi mūrai, debesys atsistojo. ŽemR₂ III 6; Didžiulė garuojaanti properša žiojéjo priešais. Gud-GuzKIT 688; Juodu su Bubliu sustojo vienas kitam priešais. SimonP 1324; 2. „prieštaraujamai (būdo reikšme)“ Argi aš tau ką priešais sakiau? CvR IV 298; 3. „priešakyje (laiko reikšme)“: Visas darbas priešais tebestovi. DLKŽ 623; Priešais tematos laikas aptemęs. JanR 124⁵.

puostais (pūstais Skd) Šl „niekais, vėjais, aitais“, plg. lenk. pusty „tuščias“:

Puostais žasys nuėjo. Kri.

rētumais „retai, retkarčiais“: Išgeriu, bet rētumais. Šts.

rōbrais, „roblom, ropom“: Tieki tamsu – tik rōbrais namo pareis. Všk.

rōzais sl „kartais“, plg. lenk. raz „sykis, kartas“: Rōzais geresnis, rōzais vos bedūsuoj. Sv.

rumulais „strūkliu, srautu“: O kad eina vanduo – almai, rumulaīs. Trk.

saváimais „savaime“: Saváimais émė gyti ir išgijo. Jabl; Saváimais išmoko.

Jabl; Votis saváimais išnyko. Jabl.

sédimaīs (senų žmonių kalboj) „greta“: Jie sédimaīs gyvena. Slm.

skubótais „skubant, skubėdamas“: Skubotaīs bēgau bēgau, tai ir kojų netekau.

Lš.

skundaīs „mažai, menkai“: Pašaro šiemet skundaīs teturim. Ll. Dabar mēsos ne skundaīs: paršq papiovēm. Ll.

striokaīs (strokaīs) sl „skubom, paskubom; per skubėjimą, iš paskubio“, plg. lenk. strach „baimē“: Viskq striokaīs doro. Gs; Strokaīs pamiršo rūbus išsvilkta. TŽ V 122.

štumulaīs (stumulaīs Sr) „urmai, visu būriu, krūvom; galvotrūkčiais“ Sr.

sūkais „šalin, po paibeliais“: Eik sūkais K I 608, 502, II 103, 151.

šalimaīs Šd, Rd, Sb (šalimaīs RŽ), šalýmaīs (šalýmaīs Slm, šalymaīs Vb) „šalia, greta“: Atsigulé šalimaīs. Krkn; Su juo mes gyvenam šalimaīs. Mšk; Vincas

⁴ Plg. žem. tarmēs prýsais: Veizu – prýsais zuikis keverst keverst ir atlek. Lkv.

⁵ Plg. priešais kaip prielinksni, vartojamą su galininku ir žem. tarmėje – su kilmininku.

sėdėjo ant aukštos pasostės, o mes ējom šalimais ir visą kelią dainavom. BaltRn 38; Nakčiai sofutė buvo atitraukta nuo sienos, ir broliai atsigulė ant jos šalimais. GuGuzKIT 170⁶. Tuodu namu stovi greta, t. y. šalýmais. J. II 468⁷.

„snairais „snairom, kreivom“: *Snairais žiūrėti. Bru.*

„šúkais „šuoliais; šúksniais“: *Arkliai bēga šúkais. Šts; Arklys eit šúkais.* Plt; *Gyatė šok šúkais. Šts.*

„tyliukais „tylutém, tylutélém“: *Tyliukais išsprukau gatvén (rš.).*

„tolimais „toli, atokiai“: *Jiedu tai tolímais sèdi. Bsg⁸.*

*ubagaís Sv, Ldvn (ùbagais TŽ V 141) sl. „vėjais, aulekomis, elgetomis“; plg. lenk. *ubogi* „vargšas, elgeta“: *Gérē, gérē, ubagaís išé(i)*. Gs; *Išvarys Sragys ubagais.* ŽemR₂II 50; *Ubagais vos tik pasivalkiojo.* ŽemR₂ II 179; *O tu važiuok sau ubagais.* ŽemR₂ I 285; *Büblino pati atejo su vaiku ubagais.* SimonP 177.*

„ulduru, uldurais „sūkuriais, verpetais“: *Didžiai kriok, ulduru, uldurais ein vanduo.* Škn.

„úmais „greitai, skubiai, staiga“: *Linkėjo, kad úmais namo važiuotų.* ValR 194; *Úmuotas vėjas úmais užeina* (Žem).

„úpais DLKŽ 890 (úpais Gs) „kartais, tarpais, retkarčiais“: *Úpais skauda, úpais ne.* Pc; *Tris dienas lijo úpais: pereina ir vėl užeina* Tr; *Úpais sninga: nustojas ir vėl pradeda.* Ěr; *Úpais pavažiuoja gerai* (kur geresnis kelias), ale daugiau pèstom varos. Pg; *Úpais kad papučia vėjas.* Pg.

„úpkais „piktumu, karščiuojantis“: *Pasakiau: Marè gera, tai ir viena, ir kita, Ulena ir ta, – úpkais visos: „Pajuodmésé, skûra...“* Mrk.

„upstaís „iš viso noro“: *Upstaís puls vaikas prie auklës.* J.

„úrmais Gs (urmaís Sr) sl. „visu būriu, galvotrukčiais, greitai“, plg. lenk. *hurmem* „dideliu būriu, drauge“, baltar. *gyrmam* „t. p.“

„úrmu úrmais (plg. úrmais) „visu būriu; galvotrukčiais, greitai“: *Úrmu úrmais padarëme supuole,* t. y. vienu kartu, vienu būriu. J.

„urmulaís „srove, srautu, šniokšdamas, greitai“: *O, kad ein vanduo urmulaís* (jei smarkiai bégia ir staiga krinta). Trk.

„úrstais „sūkuriais“: *Su juo nekalbék: ką pasakysi, tai ir nueis úrstais.* Km. „úrtais sl. „krūvomis, gabonomis, labai smarkiai, sparčiai; galvotrukčiais, plg. lenk. *hurtem* „dideliu kiekiu, krūvoj, kartu“, baltar. *gyptom* „t. p.“ rus. *gyptom* „t. p.“ *Kai užėjo vėjas, tai tik eina šienas iš vežimo úrtais.* Užp.; *Darbas urtais eina.* Sv; *Úrtais išburbėjo iš gryčios.* Ds.

„valmais (valmaís) Up „kamuoliais; virtiném, būriais“: *Kai papūčiau, liepsna tik valmais išėjo.* Skr.

„vargaís „sunkiai, vos vos“; *Išleis dukrelę be dalios... Ką čia šnekéti apie dali, kai patys verčiasi vargais.* MarcinkKP 59.

„vargaís negalaís „sunkiai, vos vos; šiaip taip“: *Vasarą jis vargais negalaís ištruko iš žvalgybininkų.* VienP 387; *Vargaís negalaís susitarém.* Lk.

„zóvadais (zovadaís Ds, zóvedais žem.) sl. „šuoliais“, plg. lenk. *w zawody* „lenktyniaujant“, *zawodem* „t. p.“, *w zawód* „t. p.“: *Zovadais pasileidom lëkti.* ŽemR₂

⁶ Toliau plg. prielinksnię šalimais vartoseną: *Gyvena šalimais viens kito.* Gs; *Séskis šalimais manęs.* Lnkv.

⁷ Plg. ir prielinksnių šalýmais (su kilmininko linksniu) Lkv.

⁸ Plg. prielinksnię tolímais vartoseną: *Jos tolímais viena nuo kitos.* Bsg.

III 291; *Jonelis basas, zovedais nulėkės, parlakino skurlį – marškinų nugara*. ŽemR₂ III 271.

žadais „niekais, vien žadėjimais, ketinimais“ Jabil 92, Lž, Slnt, Kp, Vgr, Krš, Pp, Užv, Ll, Trk: Žadėjo, žadėjo – žadais teip ir paliko. Gs; Taip ir nuėjo viskas žadais. Vkš; Ketinau, ketinau dirbti – žadais ir išėjo. Tv.; Kalbėjo žadėjo – taip žadais ir nuėjo. Grž.

žarais 1. „išisklaidžius, pairai, kas sau“ Krž, Up: Žarais ko ieškoti. Kv; Kad užkrutino juos, tai visi žarais išlakstė. Šd; Karvės eina žarais. Krkl; Žmonės žarais i pakalnę pasileido. Ll; 2. „pasiskirčius, būriais, pulkais“ MŽ 394: Žarais medžioti, bandos ieškoti. Jn; Eina kareiviai žarais per suartus laukus. Up. 3. „kartais, sykiais“ Svn.

§ 9. Visų čia pateiktų prieveiksmių bendri bruožai yra šie: jie santykiauja su *a* kamieno vardažodžiais; jų sustabarėjės arba (retesniais atvejais) dar tik stabarėjantis galas -ais tam tikrais atvejais gali būti laikomas darybine priesaga; sintaksiškai jiems būdinga aplinkybinė arba (rečiau) predikatyvinė reikšmė ir funkcija. Šiaipjau pagal analogiją ir santykį su kitomis kalbos dalimis, taip pat pagal suprieveiksmėjimo laipsnį šio būrelgio prieveiksmių labai įvairūs.

§ 10. Šiame gan gausiame ir darybiškai darniame prieveiksmių būrelyje pirmiausia visiškai nesunku atskirti dvi grupes pagal kilmę: vieną jų (nepalyginamai didesnę) sudaro lietuviški žodžiai, savo šaknimis suaugę su senaja lietuvių kalbos leksika, o antrajai priklauso skoliniai, patekę iš slavų kalbų.

Žymiajai lietuviškių nagrinėjamojo tipo prieveiksmių daliai būdingiausia yra *u* daiktavardinė kilmė – taigi glaudžiausias santykis su daiktavardžiais. Kai kurie tų prieveiksmių dar vaizdžiai teberodo patį prieveiksmėjimo procesą. Iš jų kaip tik matome, kaip daiktavardžio daugiskaitos įnagininkas, nuolat vartojaamas aplinkybine ar predikatyvine funkcija, įgyja atskirą, savarankišką, abstrahuotą ir apibendrintą reikšmę; tokiu būdu semantiškai izoliuojasi ir leksikalizuojasi, pereina į prieveiksmį, nors lygiagrečiu su tokiu leksikalizuotu, suprieveiksmėjusiui linksniu kalboje su didesniu ar mažesniu intensyvumu daiktavardiškai vartojaami pagrindinio žodžio visi kiti linksniai (net ir įnagininko linksnis, tik kita, negu prieveiksmio, reikšme). Tokių prieveiksmių ryškiausiais pavyzdžiais mums gali eiti šie: áiktais, áitais, bau-daais, dáiktais, juokais, kařtais, mainaais, niekaais, piëstais, pliupsaais, priešais, rumulaais, ulduraais, ūpas (úpais), urmulaais, valmaais, žadais, žaraais ir kt. Tai vis prieveiksmiai, šalia kurių kalboje dažniau ar rečiau visiškai įmanoma jų pagrindinių žodžių (t. y. žodžių, iš kurių tie prieveiksmiai kili) daiktavardinė vartosena, tik, žinoma, konkretesne, negu prieveiksmių, reikšme, plg.: áitas, „vaikštikas, padauža, nenuoroma“ Kp, Ps, Brž, dáiktas, juōkas, kařtas, mainas (mainaai), niēkas „menkas, prastas daiktas, žmogus, gyvulys; nesvarbus dalykas; menkniekis“, piëstas „piesta, grūstuvis“ Ds, priešas, rùmulas „urulys, srautas“, ulduras „t. p.“, ūpas 1. „šēlas, siutas“, Kv, 2. „nuotaika“ Vad, uřmulas „urulys, srautas“, valmas „urulys, kamuolys“ Lš, žădas (žada) „žadėjimas“ Grž, Trk žăras „būrys“ Up.

Taigi matome, kad šie prieveiksmiai dar labai glaudžiai susiję su daiktavardžiais. Apskritai, reikia pasakyti, kad ir šiaipjau didžioji dalis *a* kamieno vardažodžių daugiskaitos įnagininko paprastąjų (nepriešdėlinių) prieveiksmių iš esmės galėtų būti laikomi daiktavardiniais, net tais atvejais, kai šalia jų nerandama atitinkamų daiktavardžių ir kai juos lengviau yra susieti su veiksmažodžių kamienais arba su ištinktu-

kais, negu su daiktavardžiais. Jų santykį su daiktavardžiais ryškiausiai rodo daugiskaitos įnagininko galūnė *-ais*, kuri tokiais atvejais jau laikytina priesaga. Tokiuose prieveiksmiuose dar labai žymu daiktavardišumas. Bent formaliai, jie dar nėra viškai nutraukę saitų su daiktavardžiais. Todėl ne atsitiktinai net didžiajame „Lietuviai kalbos žodyne“ galima pastebeti tą bruožą, kad šiaipjau suprievioksmėjusios daugiskaitos (taip pat ir vienaskaitos) įnagininko formos, kurių pagrindinių žodžių kiti linksniai nė nepaliudyti kalboje, kartais palaikomi daiktavardžiais ir atstatomas jų pagrindinio žodžio vienaskaitos vardininkas.

Štai tokį glaudų ryšį su daiktavardžiais tebepastebime šių prieveiksmių: *almais* (:almēti, al̄ma, -ējo), *džiugais*⁹, *grīžalaīs*, *grīžulaīs* (plg. grīžalas, grīžulas „dišlius“), *káislais* (plg. ? káislauti, -auja, -avo „noréti“ BŽ 138), *káistais*, *kebezdaīs* (plg. kēbezdas „menkas žmogus ar gyvulys, sugriuvėlis, griova“ Ds), *kepersaīs* (: kepersuoti, -úoja, -āvo „strijuoksint bėgti, šokuoti, negražiai bėgti“, plg. taip pat ištiktukus *kepérs*, *kepersō*), *keperzaīs* (:keperzūoti, -úoja, -āvo) 1. „pasišokinėjant bėgti“ Kv; 2. *krypuojant eiti*“ Ms, plg. taip pat *kepérza* „mažas dramblotas žmogus, molio Motiejus“ Sv, Rdm), *kevaldaīs*, *keveldaīs* (plg. kevéldra „sugriuvės, visai nevikrus žmogus“ Erž, kevelšis „kuris nevikrus, dramblotas“ J, *klupstinaīs* (plg. Klùpstas „kelis“ Mrc, *klùpstis* „t. p.“ Sl, Al, Šl, Lš, Žln, Nč, Srj, Dg, *klupstōm* „klupom“ Rod, Plk, Dglš), *lýgmaīs*, *lýgumais* (:lýgumas „lygi vieta, lyguma“ Ds, Rš), *nuōstais*, *plēšaīs* (: plēšytis, -osi, -ési „labai stengtis, veržtis“), *rētumais* (:retumas), *rōbrais* (čia antrasis r veikiausiai dėl asimiliacijos yra atsiradęs iš 1, plg.: *roblōm* „roplōm, keturiom“ Všk, Lnkv, *robloti*, -ója, -ójo „ropoti“), *skundaīs* (: skuñdas, skústi, skündžia¹⁰, skündē), *štumulaīs* (*stumulaīs*) plg. štūmulas „1. kamuolys; 2. būrys, krūva; 3. viesulas“, *štūmuras* „didelis gabalas“; *štāmaras* „t. p.“), *sūkais*, *šūkais* (plg. šúku „šuoliais“), *tyliūkais* (plg. pa-tyliūkais), *ūpais* (*ūpais*), *ūpkais*, *upstaīs* ir kt.

Nors dalij tik ką suminėtų prieveiksmių visai nesunku susieti su atitinkamais veiksmažodžiais, tačiau toji aplinkybė nė kiek nesilpnina jų glaudžiausio ryšio (bent formos atžvilgiu) pirmiausia su daiktavardžiais.

§ 11. Tas nagrinėjamųjų prieveiksmių savotiškas „daiktavardišumas“ jausti, stebint ne tik susabarėjusius buvusių daiktavardžių įnagininkus ar jų pavyzdžiu sudarytus analoginius vedinius, bet ir aiškias būdvardines daugiskaitos įnagininko formas, pvz.: *aukštynáikais* (: aukštynáikas, -a), *dykaīs* (: dýkas, -à), *gretaīs* (:grētas, -à), *grētimais* (: grētimas, -à), *gretymais* (: gretýmas, -a), *krýžmaīs* (: krýžmas, -à), *pilnaīs* (: pilnas, -à), *saváimais* (: saváimas, -a), *skubótaiś* (: skubótas, -a), *šalimaīs* (: šalímas, -à), *šalýmaīs* (: šalýmas, -a), *šnairaīs* (: šnařras, -à), *tolimais* (: tolímas, -à). Šalia tokų būdvardinių daugiskaitos įnagininko prieveiksmių, kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, net dabartinėje kalboje tebevarstojojami atitinkami būdvardžiai. Pagaliau tas savotiškas „daiktavardišumas“ jausti tų prieveiksmių, kurie darybos požiūriu galėtų santykiauti ne tik su būdvardžiu, bet kartais ir su daiktavardžių daugiskaitos įnagininko formomis, pvz.: *ařtimais* (:ařtimas, -à ir daiktav. ařtimas, -o), *artymais* (: ařtymas, -à ir daiktav. ařtymas, -o) *dvynaīs* (: dyñas, -à ir daiktav. dvýnas, -o „,dvynys“).

Būdvardinių šio tipo prieveiksmių pavyzdžiu sudaroma kartais ir dalyvinių prieveiksmių, pvz., *sédimaīs* (: sédimas, -à).

⁹ Šis prieveiksmis galėtų būti ir slaviško bei germaniško skolinio *ciūgais* perdirbinys.

¹⁰ Plg. žem.ties. nuos. es. 1. 3asm. *skünd(a)*.

§ 12. Daugelis paprastųjų *a* kamieno vardažodžių daugiskaitos įnagininko prieveiksmių yra gana individualios darybos, turi ivairių priesagų, kurių kartais net ne pasitaiko arba labai retai tepasitaiko dabartinės lietuvių kalbos vardažodžių daryboje. Todėl tokius individualius žodžius ir yra sunkiausia konkretiai susieti su kai-tomosiomis kalbos dalimis. Iš jų minėtiniai šie: *ankstainais, ankstainintais, ankstėnais, ankstelnais, anksternais, ankstienais, aukštynais, dūrmais, gratomais, gratumais, grečiumaĩs, gretomas, gretūmaĩs, gretuomaĩs*. Kai kuriuos tų prieveiksmių hipotetiškai galima būtų sieti su kalboje dabar nevartojamais, bet potencialiai įmanomais būdvardžiais **ankstainas, *ankstainintas..., *dūrmas* (: *dur-ti*), **gratomas, *gretomas, *gretuomas...* Žinoma, tokia sąsaja labai jau dirbtinė, labai jau spėjama tebūtų. Šio tipo prieveiksmių galėtų būti ne tik tiesiogiai sustabarėję būdvardžių daugiskaitos įnagininkai, bet ir individualiai kilę analoginiai žodžiai, i kurių galo *-ais* dar galima būtų žiūrėti kaip i priesagą, bent lyginant, pavyzdžiui, su būdvardinių prieveiksmių priesaga *-ai*.

Beje, ką tik suminėtuose prieveiksmiuose, galima sakyti, nejausti daugiskaitos įnagininko reikšmės pėdsakų. Šiuo atžvilgiu jie, iš vienos pusės, prieveiksmiškiaus žodžiai, visai atitrūkė nuo vardažodžių sistemos, o, iš antros pusės, labiausiai priartėjė prie tų periferinių žodžių, kurie, kad ir turi *-ais*, tačiau nėra sietini arba tik vos vos tesietini su daugiskaitos įnagininko formomis.

§ 13. Iš tokų tikrų periferinių žodžių, daugiausia tik dėl savo *-ais* minėtinų šalia prieveiksmių, santykiaujančių su paprastosiomis *a* kamieno daugiskaitos įnagininko formomis, galima čia nurodyti tokius: *añdaĩs „anasyk“, čianājonais (čianaĩs, čionaĩs, čiontaĩs) „čia“, dabārais „dabar“, kadaĩs „kada nors“, labaĩs „labai“, laūkanais „laukan“, namōnaĩs „namo“, niekadaĩs „niekados“, nōrmais nenōrmais „norom nenorom“, nuolatais „nuolat“, tenaĩs „ten“, visadais „visada“* ir t. t.

Añdaĩs buvau i ji sutikus. Gs. Mes čianājonais šnekamēs sau. Jnšk. Čianaĩs seniau buvo kapai. JnšM. Čionaĩs niekas neauga. Ds. Dabārais jau gali šienauti. Šlu(LKŽ₁ II 200). Labais didelis arklys, net po debesiai. Tvr. Laūkanais eik, nerūkyk viduj. Šts. Namōnaĩs vedės. Jrk 90. Iš numų nikadaĩs negaliam išeiti. Kal. Tuo tarpu kuratorius nuolatais mušė telegramus (rš.) Nuneškit mane tenaĩs. Lnkv. Sie visadais krūvoj būdavo. BP I 414.

Aukšciau išskeltų ir pailiustruotų prieveiksmių galas *-ais*, bent tais atvejais, kai jis nekirčiuotas arba kirčiuotas tvirtagališkai (*-aĩs*), galėtų būti kartais aiškinamas nusižiūrėjimu i prieveiksmius, santykiaujančius su paprastųjų *a* kamieno vardažodžių daugiskaitos įnagininkais. Taip, pavyzdžiui, galima būtų aiškinti prieveiksmių *nōrmais nenōrmais* (plg. : *nōromis nenōromis, nōrom nenōrōm, nōrom-ais nenōrom-ais, nōrmais nenōrmais*), kur *-ais* veikiausiai buvo pridėtas prie o kamieno daugiskaitos įnagininko galūnės, nusižiūrėjus i kitus daugiskaitos įnagininko prieveiksmius su *-ais*. Bet ar toks nusižiūrėjimas turėjo įtakos kitų čia nurodytų prieveiksmių galos *-ais* susiformavimui, tiesiog neįmanoma pasakyti, ypač todėl, kad tų prieveiksmių neretai pasitaiko su variantiniais galais (su *-aĩs* ir *áis*), plg.: *čianaĩs* ir *čianáis, tenaĩs* ir *tenáis*, kur *-áis* dėl savo priegaidės nesileidžia siejamas su daugiskaitos įnagininko galūne.

§ 14. Lietuvių kalboje yra ir kitokių periferinių žodžių su *-ais* — ne prieveiksmių, o dalelyčių, pvz.: *aurēnais „aure, štai“, aureñtais „t. p.“, auriaĩs „t. p.“, aurionais „t. p.“, dēltaiš „dėlto“, kōnais „ko“, „nórintais „nors“* [samplaikiniuose prieveiksmiuose *kadà* (kaip, kamè, kiek, kuomèt, kur) *nórintais* ir įvardžiuose kàs

(*katrās, kuris*) *nórintais*], *rásētais* „gal“, *rásintais* „t. p.“, *rasitaīs* „t. p.“; modalinių žodžių, pvz.: *mātomais* „matyt“, *mùsētais* „tur būt“, *mùsintais* „t. p.“, *mùsitaīs* „t. p.“, *žinomas* „žinoma“; labai vaizdingų samplaikinių ištiktukų, savo reikšmėmis kartais visai susipynusių su prieveiksmiais, pvz.: *džangu džangais* „džangt džangt“, *džingu džingais* (*džiñgu džiñgais*) „džingt džingt“, *grabu grabais* „grabš krapš“, *klēdaru klēdarais* „kledarai kledarai“, *klēru klērais* „t. p.“, *klyru klērais* „t. p.“, *kuldu kuldais* (kuldavimo, t. y. greito arba lėto ėjimo, veiksmui nusakyti)¹¹.

Antai, aurēnais po suolu guli. Sr(LKŽ₁ I 499). *Aureñtais guli.* Krž(LKŽ₁ I 499). *Déltaīs jie néra geri.* Ęr(LKŽ₁ II 397). *Nei eisiu, nei k ñnais.* Šd. *Spiaudais, o kada nórintais gailēsies.* Lkv. *Miegt ans kame nórintais, ir gana.* Grg. *Rásintaīs ir mama važiuos į turgų.* Slnt. *Rasitaīs nuvarė [žąsiukus].* Pvn. *Naktis ilga, kelias papuolė prastas, o žmogelis, mātomais, neturtingas...* Lkž. *Mùsintais rytoj parvažiuosi?* Yl. *Mùsitaīs bloga buvo, kad nebenori eiti.* Plt. *Žinomas, imk, meilei tik (bile tik) beduoda.* Skd. *Tie abrinakiai su tokiai varpais kai su žagrém džangu džangais skambydami genasi juos.* LMD (Sln) (LKŽ₁ II 1009). *Džingu džingais bejlekianti.* Krš. *Važiuoja džiñgu džiñgais.* Žg. *Tas atsikélęs grabu grabais atsidaręs duris.* Sln. *Klēdaru klēdarais kledaruoj tekiniai.* Škn. *Klērais, kledaru kledarais sukasi [seni, sudile, išklerę tekiniai].* Škn. *Tekiniai eit klyru klērais.* Šts. *Ubagas, gavęs visokių gérybių, išėjo kuldu kuldais sau (ps.)* Krp.

Cia pailiustruoto tipo periferinius žodžius iš viso vargu ar galima sieti su *a* kamieno vardažodžių daugiskaitos įnagininko formomis. Vienais atvejais šių žodžių galas *-ais* galetų būti aiškinamas kaip *ai* ir *s* junginys, kur *-ai* galima būtų sieti su dalelyte *ai* ar su prieveiksmių priesaga *-ai*, o *-s* laikyti kitos dalelytės elementu. Kitais vėl atvejais (pavyzdžiui, ištiktukuose *džingu džingais*, *džiñgu, džiñgais*, *klērais* ir pan.) *-ais* labai jau spėjamai būtų galima laikyti ir *a* kamieno vardažodžių daugiskaitos įnagininko prieveiksmių analogijos padaru, ypač todėl, kad šalia čia paminėto tipo ištiktukų yra visiškai tokios pat formos samplaikinių prieveiksmių.

Panašiai galėtų būti aiškinamas ir polinksnis *linkais* (t. y. *link-ai-s* arba *link-ais*).

Eik ant Trakų linkais. Jabl.

§ 15. Kaip jau sakyta, šiame straipsnio skyriuje panagrinėta tik dalies paprastųjų *a* kamieno daugiskaitos įnagininko prieveiksmių daryba bei struktūra ir pateikti būtiniausi jų reikšmės ir vartojimo dalykai. Gausesnę surinktą medžiagą autorius tikisi išnagrinėti specialioje studioje, skirtoje daugiskaitos įnagininko prieveiksmėjimui ir prieveiksmiams, santykiaujantiems su daugiskaitos įnagininko formomis.

Jau ir to nedidelio daugiskaitos įnagininko prieveiksmių būrelio darybos bei struktūros analizė aiškiai rodo, kokie ivairūs yra tų prieveiksmių ryšiai su kitomis kalbos dalimis ir kokią svarbią vietą jie užima pačioje lietuvių kalbos prieveiksmio kategorijoje.

¹¹ Kad tokio tipo samplaikiniai ištiktukai gali visiškai susipinti su prieveiksmiais, rodo šie pavyzdžiai: *krivu kriyais* „labai kreivai“, *lyku lakaīs* „labai smarkiai, labai greitai“, *vícu vācais*, *vingių vingiais*, *zigzagais*, *kreivai*, *výtu vātais* „neatnarpliojamai, painiai, pinkliai“.

2. Prieveiksmiai su -(i)úoju, -(i)ája

§ 1. Iš dalies prie prieveiksmių priskirtini ir vediniai su -(i)úoju, pvz.: *blogúoju*, „su blogumu, pikta“ (:blōgas), *dorúoju*, „gērumu, geruoju“ (:dōras), *gerúoju*, „maloniai, nepikta“ (:gēras), *gražiúoju*, „grāžumù, be piktumo“ (:gražūs), *greitúoju*, „greitomis“ (:greītas), *negerúoju*, „negerai; ne iš gero“ (:negēras), *piktúoju*, „pikta, su piktumu“ (:piktas). Dažniausias iš jų yra *gerúoju*, po jo eina *gražiúoju*, *piktúoju*. Prie šio būrelio priklauso ir vienas kitas retesnis prieveiksmis, pvz.: *aštrúoju*, „piktuoju, ne santaikoje“ (:āštras), *grečiúoju*, „grečium“ (:gretūs), *nesavúoju*, „1. prastai nusiteikus; 2. labai, nepaprastai; 3. ne savo valia“ (:nesāvas).

Šių prieveiksmių -(i)úoju yra priesagos funkcijas igyjanti vyriškosios giminė įvardžiuotinių būdvardžių vienaskaitos įnagininko galūnė. *a* kamieno būdvardžiais motyvuoti prieveiksmiai turi -úoju, o *u* kamieno būdvardžiais – iúoju. Prieveiksmis *nesavúoju* turi įvardinę šaknį. Tai nedarus prieveiksmių tipas.

Tarmėse gali būti nukritęs šių prieveiksmių ne tik galinis -u, bet ir -ju pvz.: *gerúoj*, *gražúoj*, *gražuō*¹². Bet pasitaiko ir senesnių formų su -(i)uoju, pvz.: *piktúoju*.

Šalia vieno kito čia kalbamų tipo prieveiksmio ta pačia reikšme pavartojanamas atitinkamo pagrindinio žodžio (vyriškosios giminės būdvardžio) apiprieveiksmėjės vienaskaitos įnagininkas (vienas arba su prielinksniu *su*, pvz.: (*su*) *gerū*, (*su*) *piktū*). Tokie faktai negali nestiprinti dar neišblėsusios prieveiksmių su -(i)uoju linksninės reikšmės.

Šių prieveiksmių darybos pagrindu eina būdvardžiai, tiesiog ar metaforiškai žymintys vidines ypatybes, pvz.: *blōgas*, *dōras*, *gēras*, *gražūs*, *piktas*, ir tik vos vienos kitas kitokios reikšmės būdvardis: *greītas*, *gretūs*. Todėl ir pačių prieveiksmių daugiau yra tokiai, kurie žymi vidinius požymius (*aštrúoju*, *blogúoju*, *dorúoju*, *gerúoju*, *gražiúoju*). Tik vienas kitas turi erdvės ar laiko reikšmę (*grečiúoju*, *greitúoju*).

Čia kalbami prieveiksmiai sakinyje paprastai šliejasi prie veiksmažodžių ir eina kokybinėmis būdo aplinkybėmis.

Aštrúoju gyvena su visais kaimynais. LKŽ I 277. *Veltui sesuo norėjo perkalbėti jį geruoju ir bloguoju.* LzPR VII 227. *Su juo dorúoju nieko nepadarysi – reikės susimūšti.* Šl. *Jei dorúoju nesusitars, teks piktúoju kalbētis.* LKŽ II 416. *Norėk dabar su tokiais kaimynais geruoju gyventi – ar gali?* SimonP 38. *Salos gyventojai pasitiko Kolumbą ir jo žmones geruoju...* BilR 63. *Gerai, kad geruoju baigési.* CvR VIII 29. *Gražiúoju sutarkim (sugyvenkim).* Ssk. *Visur apsiéjo be muštynių, gražiuoju.* CvR VIII 91. *Tu nerék, ē gražiúoju sakyk.* Klt. *Nesavúoju* (ne savo valia) *eina.* Dglš. *Matušélė piktuoju barasi ir geruoju prašo verkdama.* ŽemR II 125. *Kad tu ir piktuoju gyveni – tylék.* Lp. *Atnešé velnias žiedą i jau kone piktúoju liepia Elenytei eiti su juo šokti.* Lnkv. *Matydamas Jonas neatsikratysių piktúoju, émē gerúoju kalbēti* (rš.).

Plg. terminius pavyzdžius:

Pradėjo prašyt užboną gerúoj. TŽ V 106. *Ašei su jais vis šneku piktúoju.* Pl. *Gražuō prašysi – gausi.* Grž.

¹² Tarminės formos *gražúoj*, *gražuō* su kietu ž galėtu būti kilusios dėl *gerúoj* (su kietu r) itakos.

Plg. taip pat pavyzdžius, kur prieveiksmių su -(i)uoju reikšme vartojami pasakymai (*su*) gerù, (*su*) piktù, stiprinantys tų prieveiksmių linksninę reikšmę:

Ragana ėmė gerù (geruoju), prašytis, kad tik nemuštų. LKŽ III 242. *Su gerù ir su piktù tévai ją ragina.* LKŽ III 242.

Prieveiksmiai su -(i)uoju kokybine būdo aplinkybe gali eiti ir tada, kai saknio tarinys nepasakytas arba nepilnas, vadinas, kai veiksmažodis, prie kurio turėtų šlietis prieveiksmis, tik iš konteksto šiaip taip suvokiamas.

Ar negalima gi kaip nors geruoju – pamokyt, patart, pasakyt, kas jis yra ir kas ji... VienP 245. *Karvė ne žmogus, su ja reikia gražiuoju, geruoju...* BaltPV I 140. *Až ką tu vis in man' piktuoju (kreipiesi)?* Bien. *Darykite, ponas, kaip patinka. Jei gražiuoju – skolą grąžinsime ir be vaiko, jei ne – imkite gyvulį iš mūsų, juk ir mano širdis.* CvR VIII 152. [Žlibis] *Žinoma, geruoju verčiau, piktuoju bus biesas.* ŽemR₂ I 496.

Yra atvejų, kur prieveiksmių su -(i)uoju būdo aplinkybės reikšmė nublankusi, kur tie prieveiksmiai ne tik būdo aplinkybė reiškia, bet ir tam tikrą dalį tarinio funkcijos atlieka. Tuo būdu sintaksinės funkcijos atžvilgiu jie yra tarsi pereinamojo pobūdžio. Tokiais atvejais šalia prieveiksmio su -(i)uoju lengvai numanomas veiksmažodžio būti formos, turinčios reikšmę „gyventi, sugyventi, koegzistuoti“.

Mes jau seniai su juo vėl geruoju (nebesipykstame, sugyvename). Akm. *Žinoma, kol geruoju, marti tylėjo, kad ir dantis sukandusi, ir dėl katino ji nieko nesakė.* SimonP 33. *Kai vėl geruoju, motina paimdavo vaiko ranką, iškeldavo ją ir grūmudo tėvui už mažajį.* CvR VIII 32. *Senieji Pikčiurnos išsibars, išsibars, būdavo, ir vėl geruoju.* SimonP 29. *Nuo yakar aš su juo piktuoju.* Akm. *Čia jau negeruoju (nelaimė gal atsitiko) – antra ar trečia diena, ir vis dar tévas neatsiranda.* Srv.

Kad prieveiksmiai su -(i)uoju gali eiti bent tam tikrą dalį tarinio funkcijos, matyt iš žemiau pateiktų pavyzdžių, kur tie prieveiksmiai labai glaudžiai susiję su tarinio reikalui pasakytais veiksmažodžiais būti, išeiti.

Pasirodo nenorì su ponu būti geruoju. ŽemR₂ II 214. *Būkime geruoju.* ŽemR I 237. *Prašo tokią daiktą, kurie jiems neišėitų geruoju.* LKŽ III 242. *Vienas džiaugsmas man beliko, kad jūs gražiuoju būtumėt visq gyvenimą,* kaip ši vakarėli. BaltPV I 336. *Ar ilgai gal¹ vyras su pačia būt piktuoju?* Krš. *Vedu (mudu) esau (esava) piktuoju.* Krt. *Esu su anuo piktuoju.* Klk.

Prie iprastinės prieveiksmių su -(i)uoju būdo reikšmės gali prisidėti arba ją stelbti kitos reikšmės, pavyzdžiui, laiko, sąlygos. Tokiais atvejais sunku ar net neįmanoma pasakyti, kuri tų reikšmių vyraujanti, ir prieveiksmiai eina nevienareikšmėmis aplinkybėmis.

Geruoju viskas gerai ir niekas nežino; piktuoju viskas blogai. ŽemR₂ I 138. [Stankienė] *bijojo, kad vyras nesuprykintų tévo, susibarus, piktuoju, nebegalėtų bicių veizeti, nes tučtujaus visi auliai išnyktų.* ŽemR₂ I 249.

Žodynų paliudytas prieveiksmis greičiuoju sakinyje, be abejo, gali eiti tik vienos aplinkybe.

Aiškesne laiko aplinkybe, žinoma, visai neprarasdamas ir būdingiausios kalbamų tipo prieveiksmiams būdo reikšmės, eina prieveiksmis greituoju.

Laumė greituoju aptaisė savo vyresniją dukterį ir pakisė (pakišo) karaliui, bet šis jos nepriėmė. BsP II 226. *Tik papusryčiauti greituoju ir tekinai į kelionę.* VaižgV 46. *Tat padaryta greituoju, skubotai.* LKŽ III 562. *Greituoju pavalgiau pietus.* LKŽ III 562.

Šio būrelio prieveiksmiams nėra visai svetima net priežasties reikšmė ir priežasties aplinkybės funkcija.

Tik čia negeruoju jis teip šokinėja. BsMt II 58.

§ 2. Prieveiksmiai su -(i)ája taip pat yra šiek tiek priartėję prie priesaginių. Šių prieveiksmių tiek negausu, kad jie literatūrinėje kalboje nė nesudaro bent kiek ryškesnio būrelio. Štai jų pavyzdžiai: *greitája*, „*greitomis*“ (:*greitas*, -à), *karštája*, „*karštomis*, *greitomis*“ (:*kárštas*, -à), *negražiája*, „*negražiuoju*“ (:*negraži:s*, -i), *savája*, „*savo ruožtu*“ (:*sävas*, -à), *nesavája*, „*ne* *savo* *balsu*, *labai* (paprastai su veiksmazodžiais *rékti*, *šaukti* ir pan.)“; 2. ne laiku“ (: *nesävas*, -à), *umája*, „*staiga*, *nieko* *nelaukiant*“ (:*úmas*, -à).

Šių prieveiksmių -(i)ája yra ne kas kita, kaip prie priesagos artėjanti moteriškosios giminės įvardžiuotinių būdvardžių vienaskaitos įnagininko galūnė. o kamieno būdvardžiais motyvuoti prieveiksmiai turi -ája, o io kamieno būdvardžiais – iája. Prieveiksmis *nesavája* turi įvardinę šaknį, nors jis pats, tas prieveiksmis, išgijęs kokybinę reikšmę. Tai visai nedarus prieveiksmių tipas. Šalia kai kurių to tipo prieveiksmių ta pačia ar skirtina reikšme dažniau pavartojami to pat kamieno prieveiksmiai su -(i)úoju, plg.: *greitája* – *greitúoju*, *negražiája* – *negražiúoju*, *nesavája* – *nesavúoju*. Šitaip susidariusių paralelių pirmieji nariai literatūrinėje kalboje yra nepalyginti populiaresni.

Šie prieveiksmiai dažniausiai turi būdo reikšmę ir sakinyje eina būdo aplinkybėmis.

Bet ar tu girdi, ten kertasi negražiája (rš.). – Kad dèdè tą darbą liepē man padirbte, – tvirtina berniukas savája. BsP II 287. *Užtat Nina ir rēkia nesavaja.* BilR 222. *Liūtas, apmaudu nebesitverdamas, ... sekretorių ir vaitq (lapę) priverté sa-*vo naguose – *nesavaja* parékti ir dantimis pagriežti. Jabl. *Kur tu teip karštája leki?* Trgn.

Vienas kitas čia kalbamų prieveiksmių gali eiti ir kita aplinkybe, pavyzdžiu, laiko (su būdo reikšmės atspalviu).

Aš greitája nubègau į juos, ale (=bet) jau išvažiuota. Trgn. [Siuvėjas] *greitaja inlipé* (ilipo) *eglén.* Bsp II 322. *Umája nepadarysi.* Ds (Būg). *Užgirdo, kad aš anéjau* (iējau), *greitája nulipé.* Lkm.

3. Asmenuojamujų ir neasmenuojamujų veiksmažodžio formų kilmės prieveiksmiai

§ 1. Asmenuojamosios veiksmažodžio formos, išskyrus vieną kitą atvejį, lietuvių kalboje iš viso nėra linkusios prieveiksmėti, nes jos pačios vienos negali būti vartojamos sakinyje aplinkybės funkcija, kuri daugiausia lemia atskirų žodžių prieveiksmėjimą. Bent kiek aiškesnes prieveiksmėjimo tendencijas kartais rodo tik kai kurios neasmenuojamosios veiksmažodžio formos.

§ 2. Iš visų neasmenuojamujų veiksmažodžio formų savo reikšme bei vartosena prie prieveiksmių bent kiek daugiau priartėja padalyvis, kuris ir galėjo sudaryti tam tikro (tiesa, labai negausaus) prieveiksmių būrelio pagrindą. Štai keletas prieveiksmių, kilusių iš atskirų padalyvių: *nebetrùkus*, „*jau greitai*, *greitu laiku*, *tuojau*“, *nedelsiant*, „*greitai*, *greitu laiku*, *tuojau*“, *negaištant*, „*t. p.*“, *netrùkus*, „*t. p.*“, *bèregint*, „*tuoj pat*, *labai greitai*“, *bemàtant*, „*t. p.*“, *bežiùrint*, „*t. p.*“ (plg. žem.

bevėizdint, bevézint), vežkiant „būtinai, labai“. Jų atsiradimą daugiausia lémé aplinkybinė funkcija ir veiksmo laiko ar būdo reikšmė. Vartojimo dažnumu iš jų ypač išsiskiria netrūkus.

Laivas turėjo pasirodyti nebetrukus. BalčAŽ₁ 43. Netrukus pasirodė ties Tbilisiu pirmieji padišacho kareivių būriai, o rytojaus dieną atvyko ir pats padišachas. Vien UT 16. Mykolas nedelsiant išsirengė kelionėn. VienP 298. Reikia nedelsiant subruzti ir imtis būtinų reformų. Myk-PutS I 87. Taikliai įpinta liaudies daina beregint sukelė nesulaikomą juoką. Gud-GuzB I 156. Ištroskusiios karvės vidurdienį godžiai puola prie lovio kieme ir bematant sausai ji išlaižo (rš.). Bežiūrint ir apsidirbau. Gs (Plg.: Bevezint visų kaktos paraudo. ŽemR₂ II 28). Javam lietaus verkiant reikia. Kps. Reikės negaištant išsiuntinėti kviesliai. LKŽ III 41.

Plg. čia ir tokius prie prieveiksmių visai priartėjusius padalyvius: *prisistójus „nuolat, be perstojo“, užeīnant „tarpais, ne perdém“ ir pan.*

Šatros gerai, bet prisistójus kūrenti aš neturiu kada. Prk. Mašina užeīnant tik gali piauti. Gs.

Kaip matyti iš pavyzdžių, prieveiksmiais daugiau yra virtę tik bendresnės, abstraktesnės aplinkybinės (dažniausiai laiko) reikšmės padalyviai, ypač su afiksais *ne-*, *be-*. Kiti panašios struktūros padalyviai, nors ir eina laiko aplinkybėmis, negali visai suprieveiksmeti dėl savo reikšmės siaurumo, konkretumo, plg. *begirdint „tuo metu, kai girdēti“.*

Tai biaurybė, kad plaukai pasišaušia begirdint. DonR 86.

Ir šalia čia kalbamų padalyinių prieveiksmių su *ne-*, *be-* kartais gali būti homonimų – tikrų padalyvių, plg.: *bevezint, netrūkus.*

Akys ištiso bevezint. Val (LKŽ I 51). Metų netrukus, tavo tauta tikrai bus pagausėjusi keliais benkartukais. SimonPA 107.

Žodis *netrūkus* dar išlaiko apstiprė padalyvio reikšmę ir su įvardžiu *niēko*, nes ir šiuo atveju yra valdomas kilmininkas.

Nieko teipogi netrukus išsigirdo minavotą (=minėtą) kardinolą mirus (brš.).

Kai kurie padalyviai su kitais žodžiais (dažniau prieveiksmiais, dalelytėmis) sudaro tam tikrus tik vos vos stabarėjančius arba ir visai sustabarėjusius bei suprieveiksmėjusius junginius, pvz.: *akiň bemātant „tuoj pat, labai greitai“, ilgaň nedel-siant „greitai, greitu laiku, tuoju“, ilgaň netrūkus „t. p.“, kaip (be)mātant „tuoj pat, labai greitai“, kaip reikiant „gerai, tinkamai“, kaip vien reikiant „t. p.“, kiek nereikiant „daug, gausiai“, kiek reikiant „pakankamai“, kuř (ne)reikiant „kur (ne)reikia“, neilgař trūkus „greitai, greitu laiku, tuoju“, ně kiek netrūkus „tuoj pat, labai greitai“, nórint nenórint „kiekvienu atveju; būtinai“, toliaū būvus „ilgainiui“.*

Akiň bemātant sugrišiu. Jnš. Kaip mātant tas šuva prapuolė. Pš. Diena tokia karšta, jog dabar, kad mažas vėjelis papūstę, kaip bematant šienas pradžiūtų. KrèvRg 102. Né kiek netrukus visas jaunimas išvirto iš trobų ir iš tolo liuoksėdamas ir maitodamasis paskubėjo paskui Mykoliuką. VaižgV 30. Neilgai trukus šit šuniukai arru-arru-arru ant vokiečiuko. BsP II 163. Ilgai netrukus tie šauko-jimai kas kartą artinos. LKŽ kart. s. v. trukti. Iš tikrujų nedaug kas tesinaudoja kaip reikiant dabartiniu mokslu. Jabl. Vyskupas Jonas valdė kunigais ir ištisa vyskupyste kaip vien reikiant. Val. Akmenų čia buvo kiek nereikiant (rš.). Nóriant nenoriant nuvejojis ant to kalno. BM 83 (LKŽ VIII 861). Nórint nenórint reikia eiti dvaran. BM 26 (LKŽ VIII 861).

Plg. sudurtinį prieveiksmių *neilg(a)trūkus* (<*neilgaī trūkus*):

Neilgatrūkus juos i vē prašo [i vestuves]. Bien. Šit neilgtrukus atjoqas rai-tas apsiginklavęs kareivis. Bs.

Prie čia suminėtų junginių reikia priskirti dar ir tokius junginius, kaip *kur nór-int*, „*bet kur*“, *kaip nórint*, „*bet kaip*“, *kuomet nórint*, „*bet kada*“, kur dēmuo *nórint* yra iš padalyvio kilusi dalelytė ar bent prie dalelytės labai priartėjės padalyvis (plg. dalelytė *nórs*, kuri savo ruožtu galėjo išriedėti iš es. l. veik. dal. *nórīs*), o pagrindiniai démenimis eina prieveiksmiai *kuř*, *kaip*, *kuomet*.

Vakarą išlēkei viena gulti, o tas miegalius, kur norint pakritęs užkirmėjo. ŽemR₂ I 74. – *Tylék, tylék, manysimės kaip norint, – ramino motyna.* ŽemR₂ III 123. *Oi, klius jam nuo manęs kuomet norint.* ŽemR₂ I 332.

Vienas kitas ne aplinkybės funkcija vartojoamas padalyvis, kai visai nublanksta jo leksinė reikšmė, gali išvirsti jungtuku, pvz.: *nelyginant*, *nórint* (plg. taip pat jungtuką *nórs*<*nórīs*).

Žuvys švikšėjo man pro ausis nelyginant paukščiai per orą (rš.). *Norint man nieko neliktų, lai tiktais jis mokosi daugiau.* ŽemR₂ I 20.

Plg. iš padalyvių tiesiog kilusius ar dar tik kylančius prielinksnius: *išskiriant* (su gal.), *išskýrus* (su gal.), *nepáisant* (su kilm.), *neskaītant* (su kilm.), *nežiūrint* (su kilm.).

Nepaisant to, kad lytutis nustojo kraupnojės, saulė vėl pasirodė iš debesų (rš.).

Pagaliau padalyvinės kilmės yra ir tarminė dalelytė *būsint*, „*esą, girdi*“.

Ana praše būsint i turų nuvažiuoti ir atvežti ko reikia. J(LKŽ₁ I 1209).

§ 3. Iš dalyvių tiek literatūrinėje kalboje, tiek tarmėse daugiausia prieveiksmių pasidaroma su priesaga -(i)ai, pvz.: *abejōjančiai*, *išglēbusiai*, *deramai*, „*tinkamai*“, *užtarnautai*, *dirbtinai*¹³. Bet tai jau priesaginės prieveiksmių darybos klausimas, kuriuo šiame skyrelyje nesvarstoma.

Žemaičių tarmėse pasitaiko kiek dalyvinių prieveiksmių, sudarytų su priesagomis -ie¹⁴, -io(je), kurių pirmoji sutampa su senojo, dabar jau suprieveiksmėjusio nepostpozicinio inesyvo, o antroji – su dabartinio postpozicinio inesyvo galūne, pvz.: *dulkantie*, „*kada esti daug dulkių, kada kelias dulka*“, *lýnantie*, „*kada lyja, lyjant*“, *pašāliesie*, „*Kada pašalę*“; *lýnančioj*, „*kada lyja, lyjant*“.

Kitokios darybos dalyvinių prieveiksmių, galima sakyti, nepasitaiko, nors atskiros dalyvių formos (pačios vienos ar su kitaip žodžiais) sakiniuose gana dažnai gali būti vartojuamos aplinkybių funkcija, plg.:

Tep (taip) aiškiai, atsilidės pasako(ja). Krt. Gal i ne kő láukę (netrukus) parvažiuos iš to Radviliškio. Rd.

Plg. dar tokias iš veikiamosios rūšies vyriškosios giminės dalyvių daugiskaitos vardininkų (senųjų bevardės giminės dalyvių vienaskaitos vardininkų) kilusias dalelytes-jungtukus, kaip *esą, būsią*, kurios lingvistinėje literatūroje neretai priskiriamos prie prieveiksmių, bet iš tikrujų tiek savo reikšme, tiek sintaksine funkcija nuo prieveiksmių skiriasi.

Pagaliau čia dar reikia paminėti tarminius (žemaičių) sangrąžinius pusdalyvius neturinčius jokių kaitymo ypatybių, vartojuamus paprastai aplinkybių funkcija ir tuo priartėjusius prie prieveiksmių, pvz.: *duodamós, džiaugdamós, juokdamós,*

¹³ Plačiau žr. „Lietuvių kalbos gramatika“, t. II, Vilnius, 1971, §§ 755–762.

¹⁴ Žr. K. Ulvydas, Vienaskaitos vietininko prieveiksmėjimo klausimu, „Lietuvių kalbotyros klausimai“, t. IX, Vilnius, 1967, p. 18.

pakratýdamos, pašükédamos, pléšydamos, rinkdamós, uždurdamos. Tokių pusdalyvių yra ir grožiniuose žemaičių tarmių atstovų kūriniuose.

Eina visur du o d a m ó s (duodamas). Krš. *Vaikai džiaugdamos nubègo i bažnyčią.* ŽemR I 19. *Paréjo visas juokdamós.* Krš. *Kiaulës ryn usnis pakratýdamos.* Šts. *Pastatysi uodegą, taip pléšydamos.* Krš. *Pasprind, pasprind, pasprind – i nuéjo ponaitis pašükédamos.* Šts. *Eina po svietą rinkdamós.* Krš.

Tokia šio tipo pusdalyvių vartosena tarmėse labai dažna ir intensyvi. Nuo prieveiksmėjimo šiuos pusdalyvius sulaiko labai stipri antrinio veiksmo ar būsenos reikšmę, taip pat toji aplinkybė, kad šalia tokį sangräžinių pusdalyvių atitinkamose tarmėse išlaikyta darni kaitomųjų nesangräžinių pusdalyvių sistema, pvz.: *eidamas, eidamà, eidamì, eídamos*.

§ 4. Iš kitų neasmenuojamujų veiksmažodžio formų pasitaiko vienas kitas suprievioksmėjusios bendraties atvejis, pvz.: *nepalýginti „žymiai, kur kas“, žüt bùt „bùtinai, trùks pliš“, plg. taip pat žút ar bùt „t. p.“*

Bet jis ne i gužuti, o i meisterio sode čirškėjusi šlubì šnekutì panašus, tik nepalýginti didesnis. CvMS 34. *Juras, matydamas vaiko stropumą, žüt bùt noréjo jìl padaryti jeigu ne inžinierium, tai nors šviesiu žmogumi.* CvŽM 135. *O turim uždavinì atlikt, žüt ar bùtl..* Gud-GuzB I 326.

§ 5. Asmenuojamujų veiksmažodžio formų kilimo prieveiksmiai yra dar retesni, negu neasmenuojamujų. Apie asmenuojamujų veiksmažodžio formų prieveiksmiškumą paprastai tegalima kalbėti tada, kai jos su kitais žodžiais žodeliais sudaro tam tikras suprievioksmėjusias, apiprievioksmėjusias ar tik prieveiksmėjančias samplaikas. Plg., pavyzdžiui, prieveiksmi *bematai „bematant“* ir suprievioksmėjusių bei apiprievioksmėjusių junginių *kaip matai „t. p.“, kur pakliük „kur kliuvo, kur nekliuvo; apgraibomis, paviršutiniškai“, taip pat apiprievioksmėjusių ar prieveiksmio reikšme vartojamų junginių *kaip reik(ia) „tinkamai, deramai“, kaip stóvi „kaip reikiant“, kaip švinta „švintant, anksti rytą“, kiek ne-reik(ia) „labai daug, daugiau nei reikia“* antruosius dëmenis.*

Žmonių kolektyve daug, ta rugiapiüté bematai praeis. Skr. *Tas ir prisistatys kaip matai.* ŽemR₂ I 235. – *Sning! Sninga!* – šaukém mes abu su Stepuku, daužydam i vienas kitą kumščiais kur pakliük. BaltPV I 115. *Vartydama knygelę, émè kur pakliük po straipsneli skaityti.* ŽemR₂ I 306. *Žemës kiek nereikia.* Ad. *Turiu sylos (= jégos, stiprumo) kiek nereik – galiu sunkiai dirbti.* Lk. *O davatkos nustérę... džiaugias antikristo pečiaus išvenge, nors mirti jos buvo kaip reik pasirengę.* Vencl Rn 177. *Sesuo jau kaip stóvi merga.* Iš. *Ir jis teipogi pašokęs kaip švinta išéjo prie gyvolių.* ŽemR₂ I 136.

Nuo viršiau pateiktų junginių savo reikšme bei santykiai su prieveiksmiu nė kiek nesiskiria ir tokie junginiai, i kurios yra įsiterpusios dalelytés, pvz., *kiek tik nereik(ia) „labai daug, daugiau nei reikia“.*

Malkų yra kiek tik nereikia. Ér.

Apyaiškę prieveiksmio reikšmę „bùtinai, kad ir kas bùtų, bet kokiu atveju; su didžiausiu vargu“ turi ir tokie sustabaréję ir apstabareję veiksmažodžio asmenuojamujų formų junginiai: *lùš(ař) pliš, lúžt(a) (ař) trákst(a), ař lúžt(a) ař trákst(a), pliš(ař) trùks, ař pliš ař trùks, rùks (ař) trùks, ař rùks ař trùks, trùko (ař) lúžo, ař trùko ař lúžo, trùk (ař) plýšk, ař trùk ař plýšk, trùko (ař) plýšo, ar trùko ař plýšo, trùks (ař) lùš, ař trùks ař lùš, trùks (ař) pliš, ař trùks ař pliš.*

Plg. tarm. *trùks pliš.*

Atrodė, kad jis pasiryžęs luš ar pliš įvykdyti kiekvieną įsakymą (trš.). Lùš pliš reik padaryt. Jnš. Jeigu Bušė ko nors užsigeidžia, ji lūžt trükst turi gauti. SimonP 25. Ar lūžt, ar trükst – važiuok, ir gana. Sln (LKŽ VII 718). Trüks pliš išvažiuosime iš čia (lk.). Ar pliš ar trüks (jokiu būdu) nepasiduosiu. ValP 6. Rüks trüks kitą sykį eini repečkas i padarai. Btg. Tai man darbinykas – truko lūžo, bet padaré. Rod. Trük plyšk, bet turi būti padaryta (rš.). Truko plýšo – jam vis gerai. Ds. Nedirbk truko plýšo (bet kaip, paviršutiniškai, nerūpeštingai). Blnk. Trüks lùš turi padaryt. Lp. Trüks lùš pirkšiu. Kps. Nutarėme jí parsikvesti ir trüks ar pliš leisti laikraštij (rš.). Tas tikslas trüks pliš turi būti pasiektas. LKŽ kart. s.v. trüksti.

Plg. tarm.: *Trüks pliš turi padaryti!* Dkš.

Plg. iš asmenuojamųjų veiksmažodžio formų kilusius modalinius žodžius ar modalines dalelytes: *búdau* (<*búdavo*), *búdavos* (<*búdavosi*), *búsis* „lyg, tartum, girdi“, *gál*, *galé* „gal bút“, *gal bút*, *girdi*, *rásit* „gal, gal bút (veiksmažodžio rasti ties. n. būs. 1. dg. 2 asm.), *rastum* (*rastum*) „gal, gal bút, tur bút; tikriausiai“, *rodos*, *tur bút*, dalelytes - jungtukus *tarýt*, *tarýtum*, *tařsi*, *tařtum*, jungtuką *děstis* (tarm. *dăstis*), „žiūrint, nelygu“ (veiksmažodžio *dětis* ties. n. es. 1. 3 atematinis asm.).

*Búdau, seniau buvo geresni metai. LKŽ₁ I 1118. Búdavos, mes daug kor-tuodavom. LKŽ₁ I 1119. Ana atsivéle (atéjo), búsis reikia čia anos. J (LKŽ I₂ 1209). Tik dabar Elena aiškiau suprato, kodél brolis taip norėjo, kad jiedvi susipažintu ir, gal bút, susidraugautų. VenclGD₁ 73. Jie, girdi, vežasi ne martelę, ne, – o tik baltą žąsį aukso vežime. SNér (LKŽ III 332). Yr tokiu, kur rasit i(r) žino [apie senovę]. Užv. *Rastum* (gal) jau pavasariui ruošiatés? *Rastum* (tur bút) privargai, vaikeli, pakol atbridai par (per) pusnis? Sld. *Griuvinėja rastum* (lyg, tartum) *girtas*. Svn. *Rastum* (tur bút) ir tu buvai vakar turguj? Švnč. Kas čia, *rodos*, ta nešméné, o pakol parejau, *girdi*, nusvérē pečius. Plt (LKŽ III 332). *Jis*, tur bút, ateis. DLKŽ 879. *Kalbu*, tai man tarýt (tarytum) gyslas skauda. Vrn. Jos akys buvo tokios giliros, tarsi primerktos. SimonOBT 151–152. Visi nutilo, tartum neišsprendžiamos mislés užklupti. VenclGD 473. Ar brangiai moka kiauléms (už kiaules)? – *Děstis* kokios kiauléms. Jb(LKŽ II 293).*

Veikiausiai iš veiksmažodžių antrojo asmens formų yra kilę tarminiai sudurtiniai prieveiksmiai *amàt* (<*ar matai*) „tuoj, beregit“; *kabeřgi* (<*kaip bëregi*) „bematant, labai greitai“, *kabežiřrai* (<*kaip bežiřrai*) „t. p.“

Tai jis ką nepaims, tai kabeřgi ir gatava. Pns. Palauk, sakau, kabežiřrai griš vyrai, eisim visi valgyt. Pns.

§ 6. Veiksmažodiniai prieveiksmiai ar suprieveiksmėjusių samplaikų veiksmažodiniai démenys gali aptrupėti, deformuotis ar igyt tam tikrų galo formantu bei šiaip neetimologinių elementų, pvz., *bemàt* „bematant“, *bematos* „t. p.“, *kabemàt* „t. p.“, *kqbemàt* „t. p.“, *kaip bemàt* „t. p.“, *kaip mat* „t. p.“, *kaip reik* „*kaip reikia(nt)*“, *kur kliūt* „kur pakliuvo, visur“, *kur nekliūt* „t. p.“

Suprantama, jog tokio tipo veiksmažodiniai prieveiksmiai ar suprieveiksmėjusių samplaikų veiksmažodiniai démenys gali būti kilę tiek iš asmenuojamųjų, tiek iš neasmenuojamųjų veiksmažodžio formų. Pavyzdžiui, *bemàt* galima kildinti iš *bematai* ir iš *bemänt*. Tą patį reikėtų pasakyti ir dėl *kabemàt*, *kqbemàt* (plg.: *kaip bematai*, *kaip bemätai*, *kaip bemänt*, *ką bematai*, *ką bemätais*, *ką bemänt*). *Bematos* turi -ōs veikiausiai tokį pat, *kaip prieveiksmiuose nuolat-ōs*, *visad-ōs*,

niekad-ős ir pan.; samplaikų kur kliūt, kur nekliūt antrieji dėmenys galėtų būt) kilę iš tariamosios nuosakos trečiojo asmens.

Ašt au bemāt kaili nulupsiu. LKŽ I 606. Bemāt ős pradēs lyti. Grž. Aš kabemāt grīšiu. Pns. Palauk kābemāt aš nuveisiu. Km. Kaip bemāt ir Vytautas atalékē. Sdk. Tēvas išėjo, bet kaip māt žadėjo grīžti. Jnš. Kur kliūt – visur nelaimēs. VšR. Vaikščioj kur nekliūt. LKŽ VI 135.

Reikia pasakyti, jog tiek nutrupėjusių veiksmažodžio formų kilmės prieveiksmių, tiek suprievioksmėjusių samplaikų nutrupėjė veiksmažodiniai dėmenys yra labai reti.

§ 7. Nuo prieveiksmių būtinai reikia skirti nutrupėjusius, deformuotus ar šiaip neetimologinių galo elementų igijusius veiksmažodinius modalinius žodžius, modalines dalelytes ar dalelytes-jungtukus bei jų variantus, pvz.: *būsiā* „lyg, tartum, girdi“, *būsiam* „,t. p.“; *kāži* „kas žino, nežinia, vargu“, *kāžin* „,t. p.“, *kāžina* „,t. p.“, *kāžinc* „,t. p.“, *kāžinec* „,t. p.“, *kāžino* „,t. p.“, *kāžna* „,t. p.“, *kāžnai* „,t. p.“, *kāžnē* „,t. p.“, *kāžnec*, *kāžno* „,t. p.“, *kāžnoc* „,t. p.“, *kužne* „,t. p.“; *mařdos* (*márdos*) „man rodos“; *rāsēk* „gal, gal būt“, *rāsēt(ais)* „,t. p.“, *rāsik* „,t. p.“, *rāsint(ais)* „,t. p.“, *rāsit(ai)* „,t. p.“, *rāsitais* „,t. p.“

Dalelytės *būsiā*, *būsiam* veikiausiai kilusios iš būsimojo laiko veikiamojo dalyvio *būsią* kaip fonetinio kitimo ar net deformacijos rezultatas.

Fonetiskai ypač pakitę ir deformuoti yra dalelytės *kažin* variantai, kurių etimologinį pagrindą sudaro junginys *kas žino*. Idomu tai, kad tarp tos veiksmažodinės dalelytės variantų, kurie su prieveiksmiais semantiškai tiek maža teturi bendra, randame ir fonetinį prieveiksmio pavidalą igijusi *kāžnai*. Šio varianto *-ai* veikiausiai tėra neetimologinis elementas, atsiradęs atsitiktinai arba nusižiūrint į prieveiksmius su priesaga *-ai*.

Pasta ab. Modalinę reikšmę turinčio junginio *kas žino* veiksmažodinis dėmuo po *kas* sudurtiniame įvardyje ar prieveiksmyme gali sutrumpėti iki vieno ž, plg.: *kažkās*, *kažkaip*.

Dalelyčių *rāsēk*, *rāsēt -ēk*, *-ēt* aiškintini veikiausiai tik deformacija, o dalelytės *rāsik* galinis *-k* – neetimologinis priedas, kaip ir *-ais*, *-ai* dalelytėse *rāsintais*, *rāsitaι*, *rāsitais* (plg. populiariausią prieveiksmių priesagą *-(i)ai* ir prieveiksmių priesaga virstančią kai kurių kamienų linksniuojamų žodžių dg. įn. galūnę *-(i)ais*).

Būsiā kits iš tenai *kunigas persikels čia*. J(LKŽ I₂ 1209). Eik *būsiam* bliūdą pasiskolinti, o tuo tarpu ir pamatysi *piršlius*. Vdk (LKŽ I₂ 1209).

Kāži, ar tu rasi? Jrb(LKŽ V 462). *Kažin*, kam tan torą užtvéré? Als(LKŽ V 463). *Kažina*, kuomet pasimatysma. LKŽ V 464. Jam pasirodė *kāžinc* *kas*. Nmn (LKŽ V 464). Kap atnešė sviesto, tai kap *kāžinec* ką. Arm(LKŽ V 464). *Kažino* *kas* toks žmogus atnešė spirito. Plt. *Kāžna*, ryt nelis? Klt. *Kažnai*, kurie (javai) geresni? Dbk(LKŽ V 465). *Kažnē*, *kas galėjo tai padaryti?* Švn (LKŽ V 465). *Kāžnec*, *kada tai bus?* Pns. *Kāžno*, *nelis šiandė?* Klt. *Kažnoc*, *kur tu valkiojas?* Krok. *Man kužne kās (baisu, neramu) pasidaro.* Brž(LKŽ VI 1022).

Mařdos, jis nuė namo. Plv.

Rāsēk ir *ateis*. Krtn. *Rāsēt i tas mūsa vaikas ateis į protą*. Kl. *Rāsētais* sutiksu žmogų, katras nupirkš. Rt. *Rāsik nepatink tamstai ta putra?* Grd. *Rāsint dar i nepražuvo*. Slnt. *Rāsintais tas i būs*. Krtn. *Lietuvis rasit ir numanys*, bet ne visumet. Jn. *Rāsitaι pienuko gersi?* Pj. *Rāsitais i ateis, žadėjo*. Kv.

Nuo prieveiksmių reikia taip pat skirti šiuos slavų kalbų kilmės veiksmažodinius ar tam tikrais atvejais netiesiogiai su veiksmažodžiais susijusius žodžius: modalinių žodžių *bevēlyk* „geriau, verčiau“, *vēlyk* „t. p.“ variančius *bevēly* „t. p.“, *vālent* „t. p.“, *vāly* „t. p.“, *vēl'* „t. p.“, *velē* „t. p.“, *vēleī* „t. p.“, *vēleī* „t. p.“, *vēleik* „t. p.“, *vēleit* „t. p.“, *vēlēk* „t. p.“, *vēlek* „t. p.“ *vēl'gu* „t. p.“, *vel'gu* „t. p.“, *vēlŷ* „t. p.“, *vēlŷ* „t. p.“, *veli* „t. p.“, *vēli* „t. p.“, *vēliau* „t. p.“, *vēliaū* „t. p.“, *vēliaut* „t. p.“, *vēlyj* „t. p.“, *vēlyk* „t. p.“, *vēlik* „t. p.“, *vēlikos* „t. p.“, *vēlink* „t. p.“, *vēlint* „t. p.“, *vēliot* „t. p.“, *vēlŷt* „t. p.“, *vēliuk* „t. p.“; dalelytę māž „gal“ ir jos variantus *mažak*, *mažalai*, *mažam*, *maži*, *mažim*, *mažolai*, *mažū*, *mažuk*, *mažum*; modalinių žodžių *musēt* „tur būt“ ir jo variantus *musē*, *mūsēt*, *musēt*, *mūsēk*, *musētai*, *mūsētais*, *mūsi*, *musik*, *musiñkt*, *mūsintaís*, *mūsit*, *mūsitaís*, *mūst*, *mūstais*, *mūsti*.

Pirmutinis visų šių žodžių šaltinis, be abejo, yra baltarusių ar lenkų kalba, plg. baltar. ir rus. tarm. *valéy* „geriau, verčiau“, baltar. tarm. *valū* „t. p.“, *vélén* „t. p.“, *väléy* „t. p.“, rus. tarm. *вёлей* „t. p.“, lenk. *wolej* „t. p.“, baltar. *veliuc* „noréti, geisti“, rus. tarm. *волитъ* „t. p.“, lenk. *woleć* „labiau noréti“; lenk. *może* „gal“, baltar. *можа* „t. p.“, rus. *можетъ* „t. p.“; lenk. *musi* „tur būt“, baltar. *мусицъ* „t. p.“.

Čia suminėtų žodžių variantai laikytini dažniausiai jau pačios lietuvių kalbos padaru.

Įdomu tai, jog žodžio *musēt* variantuose randame išprasčiausią ir populiariausią prieveiksmių priesagą *-ai* (*musētai*) ir priesagos funkcijas perimančią *a* kamieno daiktavardžių daugiskaitos įnagininko galūnę *-ais* (*mūsētais*), kuri čia pridėta tik nusisiūrint į daugiskaitos įnagininko kilmės prieveiksmius, galimas daiktas, norint pabrėžti, sustiprinti žodžio reikšmę arba tiesiog kalbos ritmikos sumetimais. Ir kiti ne tik žodžio *musēt*, bet ir kitų čia kalbamų žodžių variantų galo garsai ar ištisi skiemės tiems variantams neturi kokios etimologinės reikšmės ir veikiausiai bus atsiradę arba dėl analogijos, arba dėl to, kad kalbėtojo norėta pabrėžti žodžio reikšmę, arba tiesiog dėl kalbos ritmikos.

Eime bevēly maudytis. Jrb. Bevelyj name (namie) tekēt, ne i marteles eiti. JV 867. Aš pēscia eisiu vālent. Smln. Tu vāly nuvein i atneš' malku. Vdš. Vel' prie pilko akmenēlio, nei prie tavo tēvulēlio (d.). Dl. Dievuli manās, velei aš būtai numirę (numirusi). Pls. Vēlei be galvos, negu be slovos (garbēs). Šmn(LTR). Neik, vēleik palauk. Blb. Vēleit mirtaū (mirčiau), nei tokią buiti gyventaū. Nč. Velēk būt užmušę. Jnšk. Ką tu lakstai, vel'gu pagulētum. Ėr. Vel'gu pasikarti, ne už našlio eiti! Sdb. Velēk be galvos, ne be valdžios. Gs. Vēlŷ prieš kalneli akmeneliai risti, ne ką mylējus panelē palikti. Sl. Su išmintingu veli pamesti, nekaip su kvailu rasti. Erž. Vēli būčiau kalne gilias duobes kasus, o ne su berneliu meilin-gai kalbējus (d.). Kp. Veliau tu pasilik namie, o aš važiuosiu. Žsl. Vēliau būtum, berneli, šakon pasikoręs, ne ka mane, mergele, in save viliojęs. Ppr. Vēliaut seni papeleni, negu pijokėli. Rod. Vēlyj ant veleno porq siūlū užvyniok. Alv. Vēlyk viens žvirblis rankoj, negu dešimts an stogo. Vēlik šimtas giminių, negu šimtas rublių. Gs. Vēlink daugiau, negu mažiau. Plv. Vēliot man rugiai piautie, nei ką po sodeli vaikščiot. Mrk. Kam muštis – vēlŷt geruoju akis išsidraskyt. Ds. Veliuk eik tu su mano tēvu. BsMt II 70.

Einu pažiūrēsiu, mažam aš išvysiu. Klvr (LTR). Māž ir būs šiandien lietus. Žž(LKŽ VII 960–961). Tu pavyzdēk, mažuk dar tē rasi ką. Azr (LKŽ VII 976). Māžu turi ką valgyt? Vlkv (LKŽ VII 976).

Mokat, musēt, bobut, kokių [pasakų]. Krn. *Musētai, ateis.* J(LKŽ VIII 437). *Ans, mūsētais, atėjo.* J(LKŽ VIII 437). *Mūsint, galva apsisuko.* Kal (LKŽ VIII 439). *Musintais, rytoj parvažiuosi.* Yl(LKŽ VIII 439). *Mūsit, pasiutai.* Slnt(LKŽ VIII 440). *Mūsyti, nuėjo maudytis.* Lp (LKŽ VIII 40). *Mūsitais, blegai buvo, kad nebenori eiti.* Plt(LKŽ VII 440). *Va čia Knabikaitė, mūsti, miegta.* Vks(LKŽ VIII 443). *Šiandieną, mūstais, nebatvažiuos.* Als(LKŽ VIII 442). *Mūst, galėtum mun biškį pagelbėti.* Šv(LKŽ VIII 442).

Kad žodžiai *bevėlyk*, *vėlyk* ir jų variantai atskirose tarmėse kilmės bei darybos atžvilgiu gali būti siejami ne tik su minėtomis atitinkamomis slavų kalbų dalelytėmis, bet ir su pasiskolinto iš slavų kalbų veiksmažodžio *vėlyti* „norėti, geisti; leisti; patarti, linkėti“ ir jo priešdėlinių vedinių asmenuojamosiomis formomis, rodo žemiau pateikiami sakiniai.

Velytum buvęs neužgimės, nekaip Kasiulę pamarinės! JD₁ 844. *Velyčiau būčiau kalnelius kasti, ne ko mylėjus imti pamesti.* Tt(LTSR). *Aš velyčiau perve-lyčiau po žeme begulint, ne kad tave, bernuželi, po akių beturint.* JD₁ 614. *Aš beve-lyčiausi aukštą kalną kasti, ne savo mieliausį mylėję pamesti.* KlvD 59. *Velytu-mis, močiuže, įmetus į jūreles.* LB 50.

Tarmėse pasitaikančių priešdėlinių skolinio *vėlyti* vedinių (pvz.: *atvėlyti* „leisti“, *bevėlyti* „labiau norėti“, *išsivėlyti* „gauti sau leidimą“, *ivėlyti* „iprašyti“, *pavėlyti* „leisti“, *privėlyti* „leisti; patarti, pripiršti“, *uzvėlyti* „leisti“) asmenuojamiosios formos taip pat galėjo lengvinti žodžių *bevėlyk*, *vėlyk* variantų susidarymą ir plitimą.

Gauta
1973.VI.1.

К. УЛЬВИДАС

ИЗ ИССЛЕДОВАНИЙ КАТЕГОРИИ НАРЕЧИЯ В ЛИТОВСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

I. Простые наречия на *-ais*, соотносительные с творительным падежом множественного числа

Творительный падеж в балтийских и славянских языках отличается богато развитой системой обстоятельственных значений, что облегчает авербилизацию этого падежа. Многообразие обстоятельственных значений особенно характерно для творительного падежа в литовском языке. Поэтому не случайно литовский язык изобилует наречиями, соотносительными с творительным падежом, окончания которого в определенных случаях могли бы рассматриваться как словообразовательные суффиксы. О суффиксальном образовании этих наречий можно говорить лишь условно, так как многие из них представляют собою не что иное, как авербилизованные формы творительного падежа единственного и множественного числа, и лишь часть из них образована по аналогии, т. е. по уже имеющимся примерам.

Предлагается следующая словообразовательная и структурная классификация этих наречий.

Прежде всего целесообразно разбить все эти наречия на две группы, первую из которых составляют наречия, соотносительные с творительным падежом единственного числа, вторую — наречия, соотносительные с творительным падежом множественного числа. Далее каждая из этих групп распределяется по основам имен, с которыми соотносятся сами наречия. И так, можно говорить о наречиях, соотносительных с творительным падежом единственного числа имен, имеющих основу на *-a*, *-ia*, *-o*, *-io* и др., а также о наречиях, соотносительных с творительным падежом множественного числа имен, имеющих такие же основы.

Распределение этих наречий по основам имен является прямо пропорциональным распределению самих имен по основам.

Так как эти наречия соотносятся не только с простыми, но и с приставочными, а также сложными словами, то и они сами могут быть простыми, приставочными и сложными. Еще следует упомянуть наречия, соотносительные с предложной конструкцией (состоящей из творительного падежа и предлога), основной компонент которой в свою очередь может быть простым, приставочным и сложным.

Такую именно классификацию определяет анализируемый материал, тесная связь этих наречий с именами, а особенно с именами существительными.

Настоящий раздел статьи посвящен словообразовательному и структурному анализу простых наречий на *-ais*, соотносительных с творительным падежом множественного числа.

Наряду с наречиями исследуемого типа в языке имеются формы переходного характера, которые, насколько это возможно, следует различать от настоящих наречий. В этом разделе охвачены и периферийные явления — слова, своей внешней формой совпадающие с наречиями исследуемого типа, но на самом деле ничего общего не имеющие или очень мало общего имеющие с этими наречиями.

Из форм переходного типа следует упомянуть такие, как *kraštais* „по краям“, *rūožais* „местами“, *rytais* „по утрам“, *vakarais* „по вечерам“. Когда такие формы приобретают более абстрактное и обобщенное значения, они приближаются к категории наречия в такой степени, что уже трудно поддаются ограничению от последних, напр.: *tárpais* „временами“, *šórais* „местами“, *šmórais* „то же“.

Прежде чем охарактеризовать тенденции образования или структуру исследуемых наречий в разделе выявлены их основные значения и проиллюстрировано их употребление в предложении.

По своему происхождению наречия исследуемого типа составляют две группы, в одну из которых входят исконно литовские слова, во вторую — заимствования из славянских языков.

Большинство исследуемых наречий происходят от имен существительных. Некоторые из них отражают процесс адвербиализации, ср.: *dáiktais* „местами“ и *dáiktas* „предмет, вещь; место“, *kañtais* „иногда“ и *kañtas* „раз“, *žarais* „врассыпную; кучами“ и *žäras* „отряд, куча (народу)“.

Следует отметить особенно тесную связь анализируемых наречий с именами существительными. Эта связь чувствуется даже в тех случаях, когда наряду с наречием не имеется соответствующего имени существительного,

когда наречие соотносительно с глаголом, напр.: *almais* „струей, струями“ (: *alma*, -*ėjo*, -*ēti* „течь, литься струей“), *keperzais* „вскочь“ (: *keperzūoti*, -*uoja*, -*avo* „бежать вскачъ“, *plėša*s „изо всех сил“ (: *plėšytis*, -*osi*, -*esi* „статься изо всех сил“).

Тесная связь исследуемых наречий с именами существительными явствует даже в тех случаях, когда они соотносятся с именами прилагательными, напр.: *dyka*s „попусту; даром“ (: *dýkas*, -*à* „пустой; праздный“), *pilna*s „полной телегой, автомашиной и т. п.“ (: *pilnas*, -*à* „полный“), *saváimais* „само собой; произвольно“ (: *saváimas*, -*a* „самопроизвольный“), *tolimais* „далеко, вдалеке, вдали“ (: *tólimas*, -*à* „далекий, дальний“).

Часто образование исследуемых наречий носит чисто индивидуальный характер. Такие индивидуальные образования имеют различные суффиксы, иногда даже не встречающиеся в образовании имен современного литовского языка. Поэтому эти индивидуальные образования не легко поддаются или вовсе не поддаются соотнесению их с изменяемыми частями речи. Примеры: *ankstáinintais* „очень рано“ (ср. *anksti* „рано“), *dúrmais* „по пятам, по следам“ (ср. *dúrti*, *dúria*, *dúrè* „колоть, тыкать резко прикасаться к чему, к кому“), *greičiumais* „рядом“ (ср. *gretà* „рядом“, *grēcium* „рядом“, *grečiumai* „рядом“). Указанные здесь наречия не имеют соответствий в именах современного языка, поэтому они могут рассматриваться не только как застывшие (лексикализованные) формы творительного падежа имевшихся в языке, а впоследствии вышедших из употребления имен прилагательных, но и как индивидуальные аналогичные образования, конечное *-ais* которых может рассматриваться как своеобразный суффикс.

Из периферийных слов, своим конечным *-ais* напоминающих застывшие формы творительного падежа, можно указать следующие: *añda*s „недавно, несколько дней тому назад“, *čianājonais* „здесь“, *dabāra*s „теперь“, *niekada*s „никогда“. Конечное *-ais* в этих наречиях, особенно тогда, когда оно не ударяется или имеет восходящую интонацию, можно было бы объяснить влиянием наречий на *-ais*, соотносительных с творительным падежом множественного числа. Так, например, можно было бы объяснить *-ais* в наречии *nórmais* *nenorámais* „волей-неволей“ (ср.: *nóromis* *nenorómis*, *nórom* *nenoróm*, *nóromais* *nenoromais*, *nórmais* *nenorámais*), где *-ais* (по примеру наречий на *-ais*) скорее всего получила в начале форма *nórom* *nenoróm*. Однако влиянием форм творительного падежа множественного числа нельзя объяснить конечное *-áis*, по интонации не совпадающее с окончанием творительного падежа множественного числа, напр. *čianáis* „здесь“.

Кроме периферийных слов, принадлежащих к наречию, в литовском языке нередки другие периферийные слова: частицы (*aureñtais* „вон там, вон где“, *déltais* „все-таки“, *nórintais* „хотя“), модальные слова (*mätomais* „видимо“, *žinomais* „разумеется, конечно“, *mùsétai*s „вероятно“), подражательные слова, своими значениями переплетающиеся с наречиями (*džìngu džin-gais* „дзинь“, *grabu grabais* для обозначения нашупывания, искания ощупью, *klédaru klëdarais* для обозначения шатания, качания). В этих периферийных словах конечное *-ais* вряд ли можно во всех случаях соотносить с окончанием творительного падежа множественного числа *-ais*. Конечное *-ais* этих слов скорее всего состоит из частицы *-ai* или самого популярного суффикса наречий.

чий *-ai* и частицы *s*. Это *-ais* как результат аналогии или влияния окончания творительного падежа множественного числа могло бы гипотетически рассматриваться лишь в подражательных словах типа *džingu džingais*, которые, как уже указывалось, и своими значениями переплетаются с наречиями.

Анализ этого сравнительно немногочисленного разряда простых наречий на *-ais*, соотносительных с творительным падежом множественного числа имен, раскрывает многообразие связей этих наречий с другими частями речи и выявляет целые серии периферийных слов, по своей внешней форме напоминающих исследуемые в этом разделе наречия, но по своему происхождению не связанных или очень слабо связанных с этими наречиями.

2. Наречия на *-(i)úoju*, *-(i)ája*

Отчасти к наречию следует причислить и образования на *-(i)úoju*, *-(i)ája*, напр.: *blogúoju* „не в ладах, по-плохому“, *gerúoju* „по-хорошему“, *gražiúoju* „добром, полюбовно“. Конечное *-(i)úoju* этих наречий – окончание творительного падежа единственного числа местоименных имен прилагательных – приобретает функции суффикса. С суффиксом *-úoju* образуются наречия от имен прилагательных с основой на *-a*, с суффиксом *-iúoju* – от имен прилагательных с основой на *-i*. Наречие *nesavúoju* „1. в плохом настроении; 2. очень; 3. не по своей воле“ произошло от *nesávas*, *-à*.

В диалектах может отпасть не только конечное *-i*, но и *-ji* этих суффиксов, напр.: *gerúoj*, *blogúoj*, *piktiō*; иногда встречаются более древние формы с *-(i)úojo*, напр., *piktúojo* „злом, лихом“.

Наряду с отдельными из упомянутых наречий в том же значении употребляются формы творительного падежа единственного числа прилагательных с предлогом *su* или без него, напр.: (*su*) *gerù* „по-хорошему“, (*su*) *piktu* „злом, лихом“.

Основой образования этих наречий являются имена прилагательные, прямо или метафорически обозначающие внутренние свойства и качества, напр.: *gēras*, *-à* „хороший, -ая“, *dōras*, *-à* „нравственный, -ая“, *blōgas*, *-à* „плохой, -ая“, *gražūs*, *-i* „приятный, -ая, хороший, -ая“, *piktas*, *-à* „злой, злая, плохой, -ая“. Только в очень редких случаях в основу образования этих наречий могут лечь прилагательные других значений, ср.: *greitúoju* „наспех, наспех“ (: *greītas*, *-à* „скорый, -ая, спешный, -ая“).

В предложении исследуемые здесь наречия выступают в значении качественных обстоятельств, а иногда в предикативном значении, напр.: *Salos gyventojai sutiko Kolumbą ir jo žmones gerúoju* „Жители острова встретили Колумба и его людей по-хорошему“; *Gerúoju viskas gera!* „Если по-хорошему, то все хорошо“; *Greitúoju pavalgiau pietus* „Я пообедал наспех“.

Имеются случаи, когда обстоятельственное значение наречий на *-(i)úoju* бледнеет, когда эти наречия не только выполняют функцию обстоятельства образа действия, но также перенимают часть предикативной функции. В таких случаях наряду с наречием на *-(i)úoju* легко подразумеваются формы глагола *būti* „быть“, напр.: *Nuo vakar aš su juo piktuoji* „Со вчерашнего дня я с ним по-плохому (я злюсь на него)“.

Наречия на -(i)āja также приближаются к суффиксальным образованиям. Они очень редки. В литературном языке они даже не составляют более яркого разряда. Из них можно указать следующие: *greitāja* „наспех“ (: *greitas*, -ā „скорый, -ая, спешный, -ая“), *karšīāja* „быстро, на скорую руку“ (: *kárštas*, -ā „горячий, -ая“), *savāja* „в свою очередь“ (: *sāvas*, -ā „свой, своя“), *nesavāja* „1. не своим голосом; очень; 2. не своевременно“ (: *nesavas*, -ā „не свой“), *ītāja* „сразу же, внезапно“ (: *īmas*, -ā „внезапный“).

Конечное -(i)āja этих наречий представляет собою не что иное, как превращающееся здесь в суффикс окончание творительного падежа единственного числа местоименных прилагательных женского рода. Наречия, мотивированные именами прилагательными с основой на -o, оканчиваются на -āja, а наречия, мотивированные именами прилагательными с основой на -io, оканчиваются на -iāja.

Некоторые из этих наречий создают параллели с наречиями на -(i)ūoju,ср.: *greitūoju* – *greitāja*.

Наречия на -(i)āja, как и наречия на -(i)ūoju, в предложении чаще всего употребляются в обстоятельственном значении.

3. Наречия, происшедшие от спрягаемых и неспрягаемых форм глагола

Спрягаемые формы глагола, за исключением единичных случаев, в литовском языке не склонны к адвербиализации, так как они не могут употребляться в обстоятельственном значении, от которого обычно начинается процесс адвербиализации.

Из всех неспрягаемых форм глагола по своему значению и употреблению в некоторой степени приближаются к наречию лишь полупричастия, которые и легли в основу образования таких наречий, как *nedēlsiant* „скоро, немедля“, *negaštant* „то же“, *netrūkus* „то же“, *beregint* „сейчас же, немедленно“, *bemātant* „то же“, *bežiūrint* „то же“, (ср. жямайтское *bevēizdint*, *bevēizint* „то же“), *veřkiant* „непременно, обязательно; очень“.

Некоторые деепричастия вместе с другими словами (обычно с наречиями и частицами) образуют адвербиализующиеся или уже адвербиализованные сочетания, напр.: *akim̄ bemātant* „сейчас же, скоро“, *ilgaî nedēlsiant* „скоро, в скором времени“, *ilgaî netrūkus* „то же“, *kaip (be)mātant* „сейчас же, скоро“, *kaip reikiant* „как следует, хорошо“, *kaip ylen reikiant* „то же“, *kiek nereikiant* „много, щедро“, *kiek reikiant* „достаточно“, *kuř reikiant* „где (куда) надо“, *kuř nereikiant* „где (куда) не надо“, *neilgaî trūkus* „скоро, в скором времени“, *nē kiek netrūkus* „сейчас же, очень скоро“, *nórint nenórint* „обязательно, в каждом случае“, *toliaî bùvus* „впоследствии, с течением времени, со временем“.

Отдельные деепричастия перешли в частицы или союзы, напр.: *nelygiant* „словно, как, подобно“, *nórint* „хотя“ (ср. также союз *nórs* < *nóris*).

Ср. предлоги, происшедшие или происходящие от деепричастий: *išskiant*, *išskýrus (kq)* „за исключением (кого, чего)“, *nepáisant (ko)* „несмотря

(на что)“, *neskaītant* (*ko*) „не считая (кого, чего)“, *nežiūrint* (*ko*) „несмотря (на что)“.

От причастий, как в литературном языке, так и в диалектах образуются наречия чаще всего с суффиксом *-(i)ai* напр.: *abejōjančiai* „сомнительно“, *išglēbusiai* „вяло, безжизненно“, *deramai* „подобающим образом“, *uztarnautai* „заслуженно“, *dirbtinai* „искусственно“. Такое образование наречий следует считать чисто суффиксальным¹.

В жямайтских диалектах встречаются наречия, образованные с суффиксами *-ie²*, *-io(je)*, первый из которых совпадает с окончанием авербиализованного инессива без послелога, а второй – с окончанием инессива, имеющего послелог, напр.: *dulkantie* „когда много пыли, когда дорога пыльная“, *lýnantie* „когда идет дождь“, *pašālusie* „когда подморозило“, *lýnančioj* „когда идет дождь“.

Ср. еще частицы-союзы *esq̄* „будто“, *búsiq* „то же“, происшедшие от соответствующих действительных причастий.

Здесь еще уместно упомянуть застывшие формы жямайтских возвратных полупричастий, употребляемые в обстоятельственном значении и этим приближающиеся к наречиям, напр.: *džiaugdamós* „радуясь, радостно, с радостью“, *juokdamós* „смеясь, со смехом“, *pašūkēdamos* „подпрыгивая, в прыжку“.

Встречаются также единичные авербиализованные неопределенные формы глагола, напр.: *nepalýginti* „несравненно, намного, значительно“, *žūt bút* „не на жизнь, а на смерть“.

Еще реже происходят наречия от спрягаемых форм глагола. Об авербиализации спрягаемых форм глагола может быть речь лишь тогда, когда эти формы вместе с другими словами образуют авербиализованные или авербиализующиеся сочетания. Ср., например, наречие *bematai* „немедленно, сейчас же“ и авербиализованные или авербиализующиеся сочетания *kaip matai* „то же“, *kur pakliák* „куда ни попало, поверхностно“, *kaip reik(ia)* „как следует“, *kaip stóvi* „то же“, *kaip šviñta* „чем свет, на рассвете“, *kiek neréik(ia)* „очень много, больше чем надо“, *kiek tik nereik(ia)* „то же“.

Авербиальное значение „во что бы то ни стало“ имеют и такие сочетания застывших спрягаемых форм глагола, как *lūš (ař) pliš, lūžt(a) (ař) trūks-t(a), pliš (ař) trūks, ař pliš ař trūks, rūks (ař) trūks* и т. д.

Ср. модальные слова или частицы, происшедшие от спрягаемых форм глагола или имеющие эти формы в качестве компонентов: *býdau* (< *býdavo*) „бывало“, *búsis* „будто, мол“, *gal bút* „может быть“, *girdi* „мол“, *rásit* „может быть“, *rástum* „то же“.

По всей вероятности от форм 2 лица глаголов произошли и следующие диалектные наречия: *amàt* (< *ar matai*) „сейчас же, немедленно“, *kabeřgi* (< *kaip běregint*) „то же“, *kabežiřrai* (< *kaip bežiřrai*) „то же“.

Наречия, происшедшие от форм глагола, или глагольные компоненты авербиализованных сочетаний могут обкрошиться, деформироваться, приобрести различные форманты или неэтимологические элементы, напр.: *be-*

¹ Шире об этом см. „Lietuvių kalbos gramatika“, t. II, Vilnius, 1971, §§ 755–762.

² См. K. Ulvydas, Vienaskaitos vietininko prieveiksmėjimo klausimu, „Lietuvių kalbotyros klausimai“, t. IX, Vilnius, 1967, p. 18.

māt „сейчас же, немедленно“, *bemāt* „то же“, *kabemāt* „то же“, *kābemāt* „то же“, *kaip bemāt* „то же“, *kaip reik* „как следует, как надо“ и др. Наречие *bemāt* произошло от *bematai* или *bemātant*, наречие *kabemāt* – от *kaip bematai* или *kaip bemātai*, *kaip bemātant*, наречие *kābemāt* – от *kā bematai* или *kā bemātai*, *kā bemātant*. Конечное *-os* в наречии *bemātōs* неотделимо от конечного *-os* в наречиях *nuolatōs* „постоянно“, *visadōs* „всегда“, *niekadōs* „никогда“.

От наречий следует различать открошившиеся, деформированные глагольные модальные слова и частицы или частицы-союзы со всеми их вариантами, напр.: *būsiā* „будто, мол“, *kāžl* „кто знает, неизвестно“, *kāžina* „то же“, *kāžin* „то же“, *kāžinc* „то же“, *kāžino* „то же“, *mařdos (márdos)* „мне кажется“, *rāsēk* „может (быть)“, *rāsēt(ais)* „то же“ и др.

Интересно, что глагольный компонент *žino* после первого компонента *kās* в сложных местоимениях и наречиях может сократиться до одного *ž*, ср.: *kažkās* „кто-то, некто; что-то, нечто“, *kažkaip* „как-то, неизвестно как“.

С наречиями не следует смешивать также такие глагольные или в какой-то мере связанные с глаголами модальные слова, происшедшие из славянских языков, как *vělyk* „лучше, охотнее“, *bevělyk* „то же“. Само собою разумеется, что и все многочисленные варианты этих слов не входят в категорию наречия, ср.: *bevěly* „лучше, охотнее“, *vělent* „то же“, *věly* „то же“, *věl'* „то же“ и т. д. От наречий необходимо отграничить как частицу *māž* „может (быть)“, так и модальное слово *musēt* „должно быть, вероятно“ со всеми их вариантами, напр.: *mažák*, *mažalai*, *mažám*, *maži* и т. д.; *musē*, *musēt*, *musék* и т. д.

Первыми источниками перечисленных здесь слов являются славянские языки, ср. русск. диал. *валей* „лучше, охотнее“, белорусск. диал. *валій* „то же“, *велей* „то же“, *вялей* „то же“, русск. диал. *волей* „то же“, польск. *wolej* „то же“, белорусск. *вяліць* „желать, хотеть“, русск. диал. *волить* „то же“, польск. *wolej* „предпочитать, больше хотеть“; польск. *może* „может (быть)“, белорусск. *можа* „то же“, русск. *может* „то же“, польск. *musi* „должно быть, вероятно“, белорусск. *мусяць* „то же“.

Многочисленные варианты этих слов чаще всего образовались уже на литовской почве.

Интересно отметить, что среди вариантов слова *musēt* находятся и такие, как *musētai*, *musētais*, где конечные *-ai*, *-ais* совпадают с такими же конечными наречий. Конечные *-ai*, *-ais* в упомянутых здесь вариантах, как и вообще в частицах или модальных словах, возможно, выполняют лишь эмфатическую или ритмомелодическую функцию.

Слова *vělyk*, *bevělyk* и их варианты могут быть соотносительны и с глаголом *vělyti* „хотеть, желать; разрешать; советовать“, происшедшем из славянских языков.

Употребляемые в диалектах приставочные образования *atvělyti* „разрешить“, *bevělyti* „больше хотеть, предпочтать“, *išsivělyti* „получить разрешение“, *ivělyti* „упросить“, *pavělyti* „разрешить“ и т. п. также могли способствовать образованию вариантов слов *vělyk*, *bevělyk*.

Поступило
1.VI.1973